

De stemmingen over het investituurdebat in Kamer en Senaat (1944-1979)

---

door Luk HOLVOET,

Onderzoeker aan de Afdeling Politologie
van de Katholieke Universiteit te Leuven.

★

Inleiding.

De vorming van een regering is een proces dat uit diverse fasen bestaat. Alnaargelang de fase kunnen andere actoren aan het proces participeren. De cabinetsvorming bestaat chronologisch gezien uit de volgende fasen: (1) voorafgaandelijke consultaties door de Koning; (2) de benoeming van een informateur met de specificatie van de inhoud van zijn opdracht; (3) voorbereidende gesprekken door de informateur; (4a) verslag van de informateur bij de Koning; (4b) eventueel de aanduiding van een andere informateur met een nieuwe taak; (5) de aanduiding van een formateur; (6a) onderhandelingen tussen de formateur en sommige partijen; (6b) wanneer de formateur faalt: de aanduiding van een nieuwe formateur die nieuwe onderhandelingen begint met minstens een politieke partij die nog niet bij de onderhandelingen betrokken was; (7) slaagt de formateur dan wordt hij normaal gezien Eerste Minister; (8) het voorleggen van het regeerakkoord en de voorgestelde coalitievorm aan de partijmilitanten (b.v. het partijcongres); (9) de samenstelling van de regering (de verdeling van de portefeuilles) (10) de eedaflegging van de nieuwe regering bij de Koning; (11) de regeringsverklaring; (12) de vertrouwensstemming in Kamer en Senaat.

Niet alle cabinetsformaties doorlopen dit geheel van fasen. Het aantal fasen is namelijk afhankelijk van de taak die de nieuw te vormen regering door de Koning toegewezen krijgt, alsook van de historische ontwikkeling dat het proces van regeringsvorming heeft doorgemaakt. Dit laatste is dan weer afhankelijk van ruimere maatschappelijke veranderingen bv. het ontstaan van de politieke partijen, de tegenstellingen tussen de gemeenschappen, het ontstaan van de sociaal-economische democratie.

Een voorbeeld van een cabinetsformatie met een minimum aan fasen en actoren is de vorming van het cabinet-Tindemans IV (4 maart 1977) geweest. Dit cabinet kwam niet tot stand via onderhandelingen maar doordat één van de partners (het RW) de coalitie verliet. Het Parlement werd ontbonden en verkiezingen werden uitgeschreven. Rege- ren in de volste zin van het woord kon dit cabinet dan ook niet. Een regeringsformatie met een groot aantal fasen en actoren was deze die leidde tot de installatie van de regering-Martens (3 april 1979). Naast de Koning waren er informateurs, formateurs, partijcongressen, de samenstelling van het cabinet, de eedaflegging bij de Koning en de rege- ringsverklaring gevolgd door debat met stemming. Tevens kwam een nieuw soort informateurs aan bod namelijk de bemiddelaars. Dit cabinet kwam dan ook met een volwaardig regeringsprogram voor de dag.

In de voorliggende studie wordt alleen de laatste fase van de regerings- vorming behandeld, nl. de vertrouwensstemming over het investituurdebat in Kamer en Senaat.

Louter formeel-juridisch gezien wordt reeds beslist over het verder bestaan van een bestaand cabinet. De regering treedt namelijk reeds in functie na de eedaflegging bij de Koning. Politiek en gewoonterechtelijk gezien kan een regering niet werkelijk regeren indien ze daartoe niet de machtiging heeft gekregen van het Parlement. Geven de Kamers het vertrouwen niet aan een regering dan betekent dit meteen haar val. Het proces van regeringsvorming kan opnieuw beginnen.

Omschrijving van het onderzoeksobject en de gevolgde methode.

De bestudeerde periode begint met de eerste na-oorlogse regering onder leiding van Pierlot (27 september 1944) en eindigt met de regering-Martens I (3 april 1979). Deze tijdsspanne van 35 jaar omvat 29 ver- schillende cabinetten. Zevenentwintig regeringen hebben voor de Kamer een regeringsverklaring afgelegd waarop een vertrouwensstemming is gevolg. Voor de Senaat waren dat er zesentwintig. De regering-Pierlot VI (12 december 1944) en de regering-Tindemans IV (4 maart 1977) hebben zich niet aangeboden voor de Kamers met een regerings- program. De regering Spaak I (13 maart 1946) deed het wel voor de Kamer maar niet voor de Senaat. In deze laatste vergadering hoefde dit ook niet meer, daar ze de steun van de Kamer niet had kunnen ver- werven.

Voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers zijn er twee regeringen waarvan de uitslag van de stemming over de regeringsverklaring niet meer te achterhalen is. Bij de regering-Van Acker II (2 februari 1945) en

de regering-Spaak III (26 november 1948) vond geen hoofdelijke stemming plaats, wel een stemming bij zitten en opstaan. De wijze waarop de onderscheiden parlementariërs hebben gestemd is m.a.w. niet meer te reconstrueren. Dat op een dergelijke wijze is gestemd is eerder uitzonderlijk. Het is zeker geen overblijfsel van de wijze van stemmen tussen de twee wereldoorlogen. In het interbellum was de hoofdelijke stemming eveneens de courante praktijk.

Voor de Kamer steunt deze studie dan in totaal op 25 gevallen en voor de Senaat op 26. De uitslag van de stemming is voor de diverse politieke partijen terug te vinden in tabel I (Kamer) en tabel II (Senaat). Bij de liberale familie zijn ook de Brusselse liberalen (PL) opgenomen die zich sinds de verkiezingen van 7 november 1971 meer en meer als een afzonderlijke politieke partij zijn gaan manifesteren. In de uitgevoerde berekeningen zijn ze dan ook telkens als dusdanig behandeld.

In deze studie is geen rekening gehouden met de regeringsverklaringen die plaats vinden buiten het kader van het investituurdebat. Voorbeelden van dergelijke verklaringen zijn die van Eyskens op 27 september 1960 (heroriëntering van het beleid na de onafhankelijkheid van Kongo), de verklaring van de regering-Tindemans V op 28 februari 1978 (bijkomende regeringsverklaring na de Stuyvenbergakkoorden) en de verklaring van de regering-Martens op 18 oktober 1979 (i.v.m. de voorliggende staats hervorming en de geplande programmawet). Het gaat hier telkens om verklaringen van in functie zijnde regeringen. De stemming over deze verklaring moet dan ook gezien worden als een gewone vertrouwensstemming over het regeringsbeleid.

De tabellen I en II zijn opgesteld aan de hand van de uitslag van de stemming over de vertrouwensmotie zoals die in de Parlementaire Handelingen wordt afgedrukt. De Handelingen vermelden het totaal aantal deelnemers, het aantal en de namen van diegenen die ja-stemmen, neen-stemmen of zich onthouden. De wijze waarop de vertegenwoordigers van de verschillende politieke fracties gestemd hebben, kan niet direct uit de uitslag van de stemming afgelezen worden daar niet is aangeduid tot welke politieke fractie elk parlementslid behoort. Wie afwezig is, kan ook niet onmiddellijk afgelezen worden daar hun namen niet worden afgedrukt.

De uitslag van de stemming zoals die in de Parlementaire Handelingen verschijnt stemt niet altijd overeen met de cijfers die in de kranten worden gepubliceerd. Doorgaans betreft het slechts kleine verschillen. Soms zijn het de Parlementaire Handelingen die fout zijn. Een aantal flagrante vergissingen zijn dan ook na contactname met de betrokken parlementariërs, in deze studie gecorrigeerd geworden.

Uitslag van de stemming over

Aantal Kamerleden	Regering	Datum	Uitgebrachte stemmen	Verdeling der stemmen				Coalitie	CVP			
				+	-	O	A		+	-	O	A
179	Pierlot V	27-9-1944	143	131	4	8	36	CVP-Soc.-Lib.-Kom.	59	2	9	
	Pierlot VI	12-12-1944						CVP-Soc.-Lib.	geen verklaring			
180	Van Acker I	12-2-1945	138	115	6	17	42	CVP-Soc.-Lib.-Kom.	33	6	16	14
	Van Acker II	2-8-1945						Soc.-Lib.-Kom.-UDB	zitten en opstaan			
202	Spaak I	13-3-1946	195	90	90	15	7	Soc.	90		2	
202	Van Acker III	31-3-1946	198	107	91	0	4	Soc.-Lib.-Kom.	91		1	
202	Huysmans	3-8-1946	186	99	87	0	16	Soc.-Lib.-Kom.	87		5	
202	Spaak II	20-3-1947	183	148	13	22	19	CVP-Soc.	88		4	
	Spaak III	26-11-1948						CVP-Soc.	geen hoofdelijke stemming			
212	Eyskens I	11-8-1949	191	126	65	0	2	CVP-Lib.	100		5	
212	Duvieusart	8-6-1950	209	108	100	1	3	CVP	108			
212	Phoïlen	16-8-1950	185	107	78	0	27	CVP	107		1	
212	Van Houtte	15-1-1952	204	105	99	0	8	CVP	105		3	
212	Van Acker IV	22-4-1954	196	106	89	1	16	Soc-Lib.	85		10	
212	Eyskens II	23-6-1958	210	106	104	0	2	CVP	103		1	
212	Eyskens III	6-11-1958	208	121	85	2	4	CVP-Lib.	102		2	
212	Lefèvre	25-4-1961	200	147	38	15	12	CVP-Soc.	69	7	15	5
212	Harmel	27-7-1965	196	131	65	0	16	CVP-Soc.	73		4	
212	Van den Boeynants I	13-3-1966	200	119	81	0	12	CVP-Lib.	74		3	
212	Eyskens IV	16-6-1968	206	115	86	5	6	CVP-Soc.	65	3	1	
212	Eyskens V	20-1-1972	203	126	75	2	9	CVP-Soc.	65	2	0	
212	Leburton	25-1-1973	205	147	56	2	7	CVP-Soc.-Lib.	63	1	1	2
212	Tindemans I	25-4-1974	210	100	63	47	2	CVP-Lib.	70	1	1	
212	Tindemans II	11-6-1974	199	109	79	11	13	CVP-Lib.-RW	66		6	
212	Tindemans III	8-12-1976	202	109	90	3	10	CVP-Lib.-RW	69		3	
	Tindemans IV	4-3-1977						CVP-Lib.	geen verklaring			
212	Tindemans V	3-6-1977	204	167	36	1	8	CVP-Soc.-FDF-VU	74	1	5	
212	Van den Boeynants II	20-10-1978	189	158	30	1	23	CVP-Soc.-FDF-VU	72		8	
212	Martens I	3-4-1979	189	134	52	3	23	CVP-Soc.-FDF	71	1	3	7

Legende : + : Ja stem
 — : Neen stem
 O : Onthouding
 A : Afwezig

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

39

EL I

het investituurdebat in de Kamer (1944-1979)

Socialist				Liberaal		Kommunist		Vlaams Nationalist Volksunie				FDF			RW			Rex			Andere										
+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A
40	4	5	15	27		5		3		5		Uit het parlement sinds september 1944												1		2		1		1	
geen verklaring				geen verklaring				geen verklaring												geen verklaring				geen verklaring							
45		21		30		2		4		4										2				1							
zitten en opstaan				zitten en opstaan				zitten en opstaan												zitten en opstaan				zitten en opstaan							
66		3			15	2		23																1							
67		2		16		1		23																1							
67		2		10		7		22		1														1							
59		10			13	4				22	1													1							
geen hoofdelijke stemming				geen hoofdelijke stemming				geen hoofdelijke stemming																geen hoofdelijke stemming							
62		4		26		3		3		9																					
76		1		18	1	1		6		1																					
64		13		8		12		6		1																					
77				15		5		7																							
83		3		23		2		3		1		1																1			
83		1		2	19			2		1		1																			
82		2		19		2		2		1		1																			
78		6		19		1		5		5		5																2			
58		6		44		4		5		12		2	1			2															
57		7		45	2	1		5	1	12		3				2															
50	5	2	2	45		2		4		1		20				5				7											
61				29		5		3	2	19	2	9				15															
57	1	3		27	4*	1	2	5		21		9				15															
59				30	3*			4		22		8	1			13															
57	2			30	2*	1*		1	3	21	1	9				13															
55	4			31	3*	1		4		22		9				9			2												
geen verklaring				geen verklaring				geen verklaring				geen verklaring				geen verklaring				geen verklaring											
62				33				2		18	1	1		9	2			4													
58	1	3		25		7		2		16	1	3		11				2	2							1					
53	1	4		29		8		4		12	2		10		1		3	1							2						

* Leburton : waaronder 3 PL neen stemmen

Tindemans I : 3 PL onthoudingen

Tindemans II : 2 PL onthoudingen + 1 PL afwezig

Tindemans III : 3 PL onthoudingen

Uitslag van de stemming over het

Aantal Sena- toren	Regering	Datum	Uit- gebrachte stemmen	Verdeling der stemmen				Coalitie	CVP			
				+	-	O	A		+	-	O	A
152	Pierlot V Pierlot VI	27-9-1944 12-12-1944	127	117	6	4	25	CVP-Soc.-Lib.-Kom. CVP-Soc.-Lib.	55	1	4	geen verklaring
149	Van Acker I	12-2-1945	108	81	20	7	41	CVP-Soc.-Lib.-Kom.	19	19	4	20
146	Van Acker II	2-8-1945	121	68	53	0	27	Soc.-Lib.-Kom.-UDB	52	9		
	Spaak I	13-3-1946						Soc.				geen verklaring
167	Van Acker III	31-3-1946	166	84	82	0	1	Soc.-Lib.-Kom.	80	1		
167	Huysmans	3-8-1946	162	82	80	0	5	Soc.-Lib.-Kom.	78	3		
167	Spaak II	20-3-1947	149	125	7	17	18	CVP-Soc.	73	8		
167	Spaak III	26-11-1948	135	107	20	8	32	CVP-Soc.	59	7	15	
175	Eyskens I	11-8-1949	151	99	51	1	24	CVP-Lib.	78	11		
175	Duvieusart	8-6-1950	173	90	83	0	2	CVP	88	1		
175	Pholien	16-8-1950	145	83	62	0	30	CVP	82	7		
175	Van Houtte	15-1-1952	153	81	71	1	22	CVP	81	8		
175	Van Acker IV	22-4-1954	159	87	69	3	16	Soc-Lib.	69	9		
175	Eyskens II	23-6-1958	173	90	83	0	2	CVP	89	1		
175	Eyskens III	6-11-1958	155	98	57	0	20	CVP-Lib.	83	7		
176	Lefèvre	25-4-1961	165	120	32	13	11	CVP-Soc.	55	12	13	3
178	Harmel	27-7-1965	166	119	47	0	12	CVP-Soc.	73	3		
178	Van den Boeynants I	19-3-1966	164	108	56	0	14	CVP-Lib.	70	1	5	
178	Eyskens IV	16-6-1968	173	107	62	4	5	CVP-Soc.	61	2		
178	Eyskens V	20-1-1972	167	105	62	0	11	CVP-Soc.	58	3		
178	Leburton	25-1-1973	160	117	38	5	18	CVP-Soc.-Lib.	53	1	7	
181	Tindemans I	25-4-1974	175	93	50	32	6	CVP-Lib.	66			
181	Tindemans II	11-6-1974	174	101	65	8	7	CVP-Lib.-RW	63	3		
181	Tindemans III	8-12-1976	169	100	69	0	12	CVP-Lib.-RW	66	1		
	Tindemans IV	4-3-1977						CVP-Lib.				geen verklaring
181	Tindemans V	3-6-1977	169	140	25	4	12	CVP-Soc.-FDF-VU	65	1	4	
181	Van den Boeynants II	20-10-1978	164	131	27	3	20	CVP-Soc.-FDF-VU	63	7		
181	Martens I	3-4-1979	161	118	40	3	20	CVP-Soc.-FDF	68	5		

- * Leburton : waaronder 3 PL neen stemmen en 1 PL onthouding
Tindemans I : waaronder 3 PL onthoudingen
Tindemans II : waaronder 3 PL onthoudingen en 1 PL afwezige
Tindemans III : waaronder 3 PL afwezigen

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

41

EL II

investituurdebat in de Senaat (1944-1979)

Socialist				Liberaal			Kommunist			Vlaams Nationalist Volksunie		FDF			RW			Rex			Andere											
+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	+	-	O	A	
40	4	3	11	20	2		1								7												2				2	
			geen				geen				geen				geen								geen				geen				geen	
			verklaring				verklaring				verklaring				verklaring								verklaring				verklaring				verklaring	
43		14		17		2	4					1		3						1								1		1		
51		7		17			7							2									1				1			1	1	
			geen				geen				geen				geen								geen				geen				geen	
			verklaring				verklaring				verklaring				verklaring								verklaring				verklaring				verklaring	
55				12				17																			2				2	
55				11			1	16			1																2				2	
51		4				7	5				16	1														1				1		
47		8				7	5				13	4														1				1		
		49	4	20			5				2	4														1				1		
		61	1			19					3															2				2		
		46	16			14	5				2	1														1				1		
		53	9			16	3				2	1														1				1		
		65	6	22			1				2															1				1		
		64	1			18					1															1				1		
		56	9	15			3				1															1				1		
		65	7			16	1				1		2													1				1		
		46	6			38	2				3	1	5					1								1				1		
		47	5	38			2				3	1	4	1				1								1				1		
		46	5	1			33	4				2		14					4				4									
		47	2			24	5				1		18	1				7				12										
		44	2	3	20	3*	2	4*				1		18	1				6	1				10	2							
		49	1	27		3*							13	3				7				9	2				1				1	
		48	2	27		2*	1*						16					6	1				11					1				1
		48	2	28		7*							15	1				6				5					1				1	
		geen				geen					geen					geen				geen				geen				geen				
		verklaring				verklaring					verklaring					verklaring				verklaring				verklaring				verklaring				
		49	3			22	1	3				1		13	2	2				9				4	2							
		49	3			20		6				1		11		3	2				8	1				4	2				1	
		44	2	7			24		3				1		11		1				6	1	1	2				3	1			

Legende : + : Ja stem
 - : Neen stem
 O : Onthouding
 A : Afwezig

TABEL III
Het stemgedrag van de grootste partijen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers
(1944-1979)

Partij	Absoluut aantal		Volgens het partijstandpunt		neen/voor stemmen		Onthoudingen		Afwezigheden	
			Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut	%
CVP	2150		1989	92,5	15	0,7	46	2,1	100	4,7
in regering	1779		1636	92,0	15	0,8	46	2,6	82	4,6
uit regering	371		353	95,1	0	0,0	0	0,0	18	4,9
Socialist	1709		1576	92,2	12	0,7	7	0,4	114	6,7
in regering	1003		904	90,1	12	1,2	7	0,7	80	8,0
uit regering	706		672	95,2	0	0,0	0	0,0	34	4,8
Liberaal*	706		623	88,2	4	0,6	2	0,3	77	10,9
in regering	344		314	91,3	2	0,6	1	0,3	27	7,8
uit regering	362		309	85,4	2	0,6	1	0,3	50	13,8
Kommunist	201		170	84,6	0	0,0	0	0,0	31	15,4
in regering	85		75	88,2	0	0,0	0	0,0	10	11,8
uit regering	116		95	81,9	0	0,0	0	0,0	21	18,1
VU	214		203	94,9	1	0,5	1	0,5	9	4,2
in regering	40		34	85,0	1	2,5	1	2,5	4	10,0
uit regering	174		169	97,1	0	0,0	0	0,0	5	2,9
FDF	89		84	94,4	0	0,0	0	0,0	5	5,6
in regering	33		30	90,9	0	0,0	0	0,0	3	9,1
uit regering	56		54	96,4	0	0,0	0	0,0	2	3,6
RW	90		85	94,4	0	0,0	0	0,0	5	5,6
in regering	24		22	91,7	0	0,0	0	0,0	2	8,3
uit regering	66		63	95,5	0	0,0	0	0,0	3	4,5
	5159		4730	91,7	32	0,6	56	1,1	341	6,6

* De stemmen van de PL-afgevaardigden worden niet meegeteld.

TABEL IV

Het stemgedrag van de grootste partijen in de Senaat (1944-1979)

Partij	Absoluut aantal		Volgens het partijstandpunt Absoluut %		neen/voor stemmen Absoluut %		Onthoudingen Absoluut %		Afwezigheden Absoluut %	
CVP	1953		1747	89,5	32	1,6	29	1,5	145	7,4
in regering	1652		1468	88,9	32	1,9	29	1,8	123	7,5
uit regering	301		279	92,7	0	0,0	0	0,0	22	7,3
Socialist	1468		1318	89,8	9	0,6	9	0,6	132	9,0
in regering	897		797	88,9	9	1,0	9	1,0	84	9,4
uit regering	571		521	91,2	0	0,0	0	0,0	48	8,4
Liberaal*	606		525	86,6	2	0,3	6	1,0	73	12,0
in regering	311		273	87,8	2	0,6	5	1,6	31	10,0
uit regering	295		252	85,4	0	0,0	1	0,3	42	14,2
Kommunist	104		89	85,6	0	0,0	0	0,0	15	14,4
in regering	34		33	97,1	0	0,0	0	0,0	1	2,9
uit regering	70		56	80,0	0	0,0	0	0,0	14	20,0
VU	157		140	89,2	2	1,3	5	3,2	10	6,4
in regering	33		24	72,7	2	6,1	5	15,2	2	6,1
uit regering	124		116	93,5	0	0,0	0	0,0	8	6,5
FDF	68		61	89,7	2**	2,9	1	1,5	4	5,9
in regering	28		23	82,1	2	7,1	1	3,6	2	7,1
uit regering	40		38	95,0	0	0,0	0	0,0	2	5,0
RW	71		62	87,3	0	0,0	0	0,0	9	12,7
in regering	16		16	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
uit regering	55		46	83,6	0	0,0	0	0,0	9	16,4
	4427		3942	89,0	47	1,1	50	1,1	388	8,8

* De stemmen van de PL-afgevaardigden worden niet meegeteld.

** Het betreft de stemmen van twee FDF/RW-senatoren.

De cijfers in de tabellen zijn niet identiek met deze van de Parlementaire Handelingen. In deze studie zijn namelijk de onthoudingen en de afwezigheden die op stemafspraken berusten als uitgebrachte stemmen behandeld (1). Van deze personen is namelijk de goed- of afkeuring van het regeerakkoord of de gevormde coalitie duidelijk bekend. Het maken van een stemafpraak door afwezige parlementariërs, heeft juist tot functie de positie t.o.v. de nieuwe regering bekend te maken.

Om de ontbrekende gegevens nl. de politieke kleur van de parlementsleden en de namen van de afwezigen, te achterhalen is gebruik gemaakt van de adressenlijst van de parlementariërs zoals die te vinden is in Stuk 2 van de Parlementaire Documenten van Kamer en Senaat. Om de politieke kleur van de parlementariërs te bepalen is eveneens gebruik gemaakt van het werk van P. Van Molle « Het Belgische Parlement 1894-1969 » (2). Dit laatste was noodzakelijk omdat op de adressenlijsten van de Parlementaire Documenten pas vanaf de zeventiger jaren de fractie wordt aangeduid waartoe de parlementariërs behoren.

De stemmingen over de vertrouwensmotie na het investituurdebat vóór de eerste na-oorlogse parlementsverkiezingen van 17 februari 1946 moeten met de nodige voorzichtigheid benaderd worden, inzonderheid wat de afwezigheden betreft. Bij het opstellen van de tabellen is rekening gehouden met elk parlementariër die formeel lid was van het Parlement. Een aantal parlementariërs verkeerden vóór 1946 evenwel in de onmogelijkheid om de stemmingen bij te wonen. Dit was bijvoorbeeld het geval voor de liberale senator A. Vanderpoorten die op 3 april 1945 in het concentratiekamp van Bergen-Belsen is omgekomen. Dit was ook het geval voor de VNV-senatoren die gezien de politieke verhoudingen op dat moment, zich nog moeilijk in de Senaat konden vertonen.

In de tabellen V en VI is respectievelijk voor Kamer en Senaat voor elke regering de lijst met namen opgesteld van deze parlementariërs die een afwijkende partijstem hebben uitgebracht. De lijst van de afwezigen is niet in de tabellen opgenomen. Van elk afwijkend stemmer is aangegeven in welk kiesarrondissement (nl. de eerste plaatsnaam van het arrondissement) hij verkozen is. Wanneer het gecoöpteerde senatoren betreft is dit vermeld, betreft het provinciale senatoren dan wordt de naam van de provincie opgegeven. Van elk van deze parlementariërs wordt zoveel mogelijk de reden voor het afwijkend stemgedrag aan-

(1) Voor het feit dat stemafspraken als dusdanig mogen geïnterpreteerd worden zie : H.F. DE CROO, « Le palrage », in *Res Publica*, 5, 1962, blz. 381-386.

(2) P. VAN MOLLE, *Het Belgische Parlement 1894-1969*, Ledeberg, Erasmus, 1969, 421 blz.

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

45

TABEL V

Van het partijstandpunt afwijkend stemgedrag bij het investituurdebat in de Kamer (1944-1979)

REGERING	BEGINDATUM	COALITIE (1)
PIERLOT V	27 september 1944	C - S - L - K
<p style="text-align: center;"><i>Tegen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Dujardin (S) Luik — Gruselin (S) Luik — Hubin (S) Luik — Van Belle (S) Luik 		<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Te geringe Waalse vertegenwoordiging in de regering
<p style="text-align: center;"><i>Onthouding</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Depotte (S) Doornik — Anseele (S) Gent... — Gally (S) Charleroi — Blume-Grégoire (S) Brussel — Van Wallegghem (S) Charleroi — Baillon (C) Brussel — Duchâteau (C) Dendermonde 		<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Landbouwbeleid — Solidariteit met de socialistische volksvertegenwoordigers die hebben tegen gestemd — Buitenlands beleid + zelfde reden als bij de tegenstemmers — Tegen de aanwezigheid van bepaalde leden in de regering + solidariteit met de tegenstemmers — Zelfde reden als de tegenstemmers — Middenstandsbeleid
PIERLOT VI	12 december 1944	C - S - L
geen verklaring		
VAN ACKER I	12 februari 1945	C - S - L - K
<p style="text-align: center;"><i>Tegen</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Duchâteau (C) Dendermonde — Fransman (C) Aalst — Jaminet (C) Namen — Lambotte (C) Dinant... — Porta (C) Veurne... — Struyvelt (C) Gent... 		<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — De rechterzijde van de Katholieke partij verzet zich tegen kommunistische regeringsdeelname en tegen het geplande middenstandsbeleid
<p style="text-align: center;"><i>Onthouding</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Baillon (C) Brussel — De Jaehere (C) Kortrijk — Clérckx (C) Hasselt — Dexters (C) Tongeren... — Adam (C) Neufchâteau... — De Winde (C) Brussel — Dijon (C) Hoel... — Kluyskens (C) Gent... — Koelman (C) Antwerpen — Marck (C) Antwerpen — Merget (C) Aarlen... — Sandront (C) Verviers — Sieben (C) Leuven — Steps (C) Dendermonde — Duvleusart (C) Charleroi — Philippart (C) Luik 		<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — Tegen het geplande middenstandsbeleid — Tegen de geplande verdere uitbreiding van de bevoegdheden van de uitvoerende macht — Tegen sociaal, economisch en onderwijsbeleid — Regeringsdeelname communisten + financieel beleid

<i>VAN ACKER II</i>	<i>2 augustus 1945</i>	<i>S - L - K - UDB</i>
geen hoofdelijke stemming		
<i>SPAAK I</i>	<i>13 maart 1946</i>	<i>S</i>
<i>VAN ACKER III</i>	<i>31 maart 1946</i>	<i>S - L - K</i>
<i>HUYSMANS</i>	<i>3 augustus 1946</i>	<i>S - L - K</i>
<i>SPAAK II</i>	<i>20 maart 1947</i>	<i>C - S</i>
<i>SPAAK III</i>	<i>26 november 1948</i>	<i>C - S</i>
geen hoofdelijke stemming		
<i>EYSKENS I</i>	<i>11 augustus 1949</i>	<i>C - L</i>
<i>DUVIEUSART</i>	<i>8 juni 1950</i>	<i>C</i>
<i>Onthouding</i> — Lahaye (L) Ieper		<i>Reden</i> — Steunt het CVP standpunt m.b.t. de koningskwestie
<i>PHOLIEN</i>	<i>16 augustus 1950</i>	<i>C</i>
<i>VAN HOUTTE</i>	<i>15 januari 1952</i>	<i>C</i>
<i>VAN ACKER IV</i>	<i>22 april 1954</i>	<i>S - L</i>
<i>EYSKENS II</i>	<i>23 juni 1958</i>	<i>C</i>
<i>Voor</i> — Lahaye (L) Ieper — Van Glabbeke (L) Veurne...		<i>Reden</i> — Steunt de regering in zover ze het schoolprobleem wenst op te lossen — Wil de regering de kans geven verder te onderhandelen over een regeringsuitbreiding
<i>EYSKENS III</i>	<i>6 november 1958</i>	<i>C - L</i>
<i>Onthouding</i> — Servais (C) Namen — Van den Daele (C) Gent...		<i>Reden</i> — Tegen de voorgestelde wijziging van de kieswetgeving — De Vlamingen blijven in de kou staan

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

47

LEFEVRE	25 april 1961	C - S
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
— Allard (C) Dinant...		— Betreuen het samengaan van de CVP met de BSP. Tevens zijn de garanties m.b.t. de ordehandhaving voor de toekomst onvoldoende
— Charpentier (C) Hoei...		
— Jaminet (C) Namen		
— Jacques (C) Brussel		
— Saintraint (C) Brussel		
— Servais (C) Namen		
— Van den Daele (C) Gent...		— Tegen de tweederangsbehandeling van de Vlaamse gemeenschap m.b.t. de bevoegdheidsverdeling tussen bepaalde ministers
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
— Decker (C) Aarlen...		— Wantrouwig tegenover de socialistische partner m.b.t. de ordehandhaving en de individuele vrijheden (eenheidswet), dit eveneens tengevolge van enkele recente uitlatingen van socialistische politici in Le Peuple verschenen
— Gaspar (C) Aarlen...		
— Herbiet (C) Luik		
— Loos (C) Antwerpen		
— Eyskens (C) Leuven		
— Lenoir (C) Nijvel		
— Lebas (C) Bergen		
— Ollislaeger (C) Luik		
— Hermans (C) Leuven		
— Bijmens (C) Hasselt		
— Houbart (C) Hoei...		
— Saint-Remy (C) Brussel		
— Willot (C) Bergen		— + protest tegen de splitsing van het Ministerie van Nationale Opvoeding
— Harmel (C) Luik		— Niet eens met de bevoegdheidsverdeling m.b.t. bepaalde ministeries (Nat. opvoeding)
— Vandamme F. (C) Brugge		— Havenbeleid

HARMEL	27 juli 1965	C - S
--------	--------------	-------

VAN DEN BOEYNANTS I	19 maart 1966	C - L
---------------------	---------------	-------

<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
— Demuyter (L) Brussel		— De belangen van Brussel komen onvoldoende aan bod
— Mundeleer (L) Brussel		

EYSKENS IV	16 juni 1968	C - S
------------	--------------	-------

<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
— Brouhon (S) Brussel		— Verzetten zich tegen het keurslijf waarin de Brusselse agglomeratie gedrongen wordt
— Cudell (S) Brussel		
— Larock (S) Brussel		
— Radoux (S) Brussel		
— Simonet (S) Brussel		
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
— Bary (S) Nijvel		— Tegen de onduidelijkheid i.v.m. de positie van Waals-Brabant in de gedecentraliseerde economische structuren
— Gilne (S) Charleroi		— Te weinig oog voor de Waalse problemen en een onwaarachtig socialistisch program
— Califice (C) Charleroi		— Het sociaal beleid van de regering voldoet niet + wantrouwen tegenover het communautair program
— Magnée (C) Luik		— Niet akkoord met het communautair program van de regering vooral i.v.m. Brussel
— Persoons (C) Brussel		

<i>EYSKENS V</i>		20 januari 1972	C - S
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Rutten M. (C) Tongeren...		— Niet eens met de voorstellen i.v.m. de Voerstreek	
— Schyns (C) Verviers		— Te weinig aandacht voor de problemen van de Oostkantons	
<i>LEBURTON</i>		25 januari 1973	C - S - L
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>	
— Demets (S) Doornik...		— Tegen de regeringsplannen i.v.m. Komen-Moeskroen.	
— Devos (C) Doornik...		— De belangen van Brussel komen onvoldoende aan bod.	
— Gillet (L) Brussel*			
— Piron (L) Brussel*			
— Van Offelen (L) Brussel*			
— D'Haeseleer (L) Aalst		— Onbekend.	
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Peeters R. (C) Turnhout		— Tegen de discriminatie van het Katholiek onderwijs + de eentaligheid van de Eerste Minister.	
— Damseaux (L) Verviers		— Het voorgestelde statuut voor de Voer volstaat niet.	
<i>TINDEMANS I</i>		25 april 1974	C - L
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Schyns (C) Verviers		— Te weinig aandacht voor de problemen van de Oostkantons	
— Gillet (L) Brussel*		— De belangen van Brussel komen onvoldoende aan bod	
— Mundeleer (L) Brussel*			
— Van Offelen (L) Brussel*			
<i>TINDEMANS II</i>		11 juni 1974	C - L - RW
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Mundeleer (L) Brussel*		— De belangen van Brussel worden onvoldoende verdedigd	
— Van Offelen (L) Brussel*			
<i>TINDEMANS III</i>		8 december 1976	C - L - RW
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Mundeleer (L) Brussel*		— De belangen van Brussel komen onvoldoende aan bod	
— Van Offelen (L) Brussel*			
— Gillet (L) Brussel*			
<i>TINDEMANS IV</i>		4 maart 1977	C - L

geen verklaring

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

49

<i>TINDEMANS V</i>	<i>3 juni 1977</i>	<i>C - S - FDF - VU</i>
--------------------	--------------------	-------------------------

---

<p style="text-align: center;"><i>Tegen</i></p> <p>— Valkeniers (VU) Brussel</p> <p style="text-align: center;"><i>Onthouding</i></p> <p>— Verroken (C) Oudenaarde</p>	<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Vanuit Vlaams oogpunt voldoet het Egmont-pact niet</p> <p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Vanuit Vlaams oogpunt voldoet het Egmont-pact niet</p>
---	--

<i>VAN DEN BOEYNANTS II</i>	<i>20 oktober 1978</i>	<i>C - S - FDF - VU</i>
-----------------------------	------------------------	-------------------------

---

<p style="text-align: center;"><i>Tegen</i></p> <p>— Harmegnies (S) Charleroi</p> <p style="text-align: center;"><i>Onthouding</i></p> <p>— Valkeniers (VU) Brussel</p>	<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Onbekend</p> <p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Niet eens met het communautair programma en de verdere regeringsdeelname van de VU</p>
--	--

<i>MARTENS I</i>	<i>3 april 1979</i>	<i>C - S - FDF</i>
------------------	---------------------	--------------------

---

<p style="text-align: center;"><i>Tegen</i></p> <p>— Devos R. (C) Doornik... Perdieu (S) Doornik...</p> <p style="text-align: center;"><i>Onthouding</i></p> <p>— Verroken (C) Oudenaarde</p> <p>— Weckx (C) Brussel</p> <p>— Willems (C) Aalst</p>	<p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Tegen de nationale voogdij over de taalgrensgemeenten</p> <p style="text-align: center;"><i>Reden</i></p> <p>— Tegen de nationale voogdij over de taalgrensgemeenten</p> <p>— Onvoldoende garanties voor de Brusselse Vlamingen</p> <p>— Onbekend</p>
--	---

* PL-afgevaardigden

(1) (C) = Christelijke Volkspartij (CVP-PSC)

(S) = Belgische Socialistische Partij (BSP-PSB, PS)

(L) = Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (Liberale partij, PVV - Parti Libéral, PLP, PRL, PRLW - PL - Brussel)

(K) = Kommunistische Partij van België (KPB-PCB)

(VU) = Volksunie

(RW) = Rassemblement Wallon

(FDF) = Front des Francophones

(UDB) = Union Démocratique Belge

TABEL VI

Van het partijstandpunt afwijkend stemgedrag bij het investituurdebat in de Senaat (1944-1979)

REGERING	BEGINDATUM	COALITIE (1)
PIERLOT V	27 september 1944	C - S - L - K
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
— Bernard R. (S) prov. Luik Laboulle (S) Luik Logen (S) prov. Luik Van Belle (S) Luik		— Ondervertegenwoordiging van Wallonië in de regering + uitbreiding regeringsmacht
— Buissseret (L) Luik Gilbart (L) Luik		— Ondervertegenwoordiging van Wallonië in de regering
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
— Houben (C) Antwerpen		— De regering houdt geen rekening met de belangen van de middenstand
— Ohn (S) Verviers		— Tegen de te geringe Waalse aanwezigheid in de regering
— Demoulin (S) Charleroi... Yernaux (S) Charleroi...		— Tegen de speciale volmachten voor de regering
PIERLOT VI	12 december 1944	C - S - L
geen verklaring		
VAN ACKER I	12 februari 1945	C - S - L - K
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
— Brifaut (C) Brussel Carton de Tournai (C) Doornik... Catala (C) Bergen Claus (C) Dendermonde... Cools (C) Brussel Crokaert (C) Brussel Van Cauwenbergh (C) Mechelen... De Maeght (C) Brussel Dewals (C) Leuven Dubois (C) Dendermonde... Fobe (C) Gent... Houben (C) Antwerpen Leyniers (C) prov. Brabant Nothomb (C) Aarlen... Orban de Xivry (C) prov. Luxemburg Pholien (C) gecoöpteerde Servals (C) Namen... Van Ackere (C) Gent...		— De Katholieke rechterzijde verzet zich tegen het verder zetten van het gevoerde financiële beleid (Gutt-operatie) en de aanwezigheid van de KP in de regering
— De Boodt (C) Mechelen...		— Tegen het gebrek aan een serieus landbouwbeleid
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
— De Clercq J.J. (C) Antwerpen		— Verzet zich tegen de gevolgde procedure m.b.t. het investituurdebat
— Guinotte (C) Charleroi... Mullie (C) Kortrijk... Loumaye (L) prov. Brabant		— Verzetten zich tegen het geplande financiële beleid
— Hanquet (C) Luik		— De aanwezigheid van de KP in de regering is een gevaar voor de openbare orde
— Gilbart (L) Luik		— Wallonië is ondervertegenwoordigd in de regering

INVESTITUURDEBAT IN KAMER EN SENAAAT

51

VAN ACKER II	2 augustus 1945	S - L - K - UDB
SPAAK I	13 maart 1946	S
geen verklaring		
VAN ACKER III	31 maart 1946	S - L - K
HUYSMANS	3 augustus 1946	S - L - K
SPAAK II	20 maart 1947	C - S
SPAAK III	26 november 1948	C - S
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
— Decoene (C) Brussel		— Protesteren tegen het feit dat de enige spreker m.b.t. het landbouwbeleid (Mullie) het woord niet heeft kunnen voeren in het debat
de Kerckhove d'Exaerde (C) Antwerpen		
Desmedt R (C) Roeselare...		
Mullie (C) Kortrijk...		
Nihoul (C) Hoei...		
— Gribomont (C) Aarlen...		— 1. Toepassing schoolwet in Luxemburg. 2. Wenst herziening van de wet op de oorlogsslachtoffers 3. Wenst grotere fiscale gelijkheid voor middenstand en grote gezinnen
— Orban de Xivry (C) prov. Luxemburg		— Onthouding omwille van alle reeds vermelde redenen
EYSKENS I	11 augustus 1949	C - L
DUVIEUSART	8 juni 1950	C
PHOLIEN	16 augustus 1950	C
VAN HOUTTE	15 januari 1952	C
VAN ACKER IV	22 april 1954	S - L
EYSKENS II	23 juni 1958	C
EYSKENS III	6 november 1958	C - L

LEFEVRE	25 april 1961	C - S
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>
<ul style="list-style-type: none"> — De Baeck (C) Antwerpen de Stexhe (C) gecoöpteerde Duvieusart (C) Charleroi... Gendebien (C) Charleroi... Godin (C) Verviers Hambye (C) prov. Henegouwen Henckaerts (C) Luik Moreau de Melen (C) Luik Nothomb (C) Aarlen... Oblin (C) Bergen... Orban (C) prov. O. Vlaanderen Versé (C) Brussel 		<ul style="list-style-type: none"> — Wantrouwen van de rechterzijde tegen de coalitiepartner (BSP), omwille van haar optreden bij de stakingen rond de eenheids-wet
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>
<ul style="list-style-type: none"> — Adam (C) prov. Luxemburg Balthus (C) Verviers Bertinchamps (C) prov. Namen d'Aspremont Lynden (C) Namen... De Smet P. (C) prov. Brabant Ledoux (C) Aarlen... Leynen (C) prov. Limburg Nihoul (C) prov. Luik Sobry (C) Veurne... Uselding (C) prov. Luxemburg — Janssen (C) gecoöpteerde 		<ul style="list-style-type: none"> — Wantrouwen van de rechterzijde tegen de coalitiepartner (BSP) omwille van haar optreden bij de stakingen rond de eenheidswet
<ul style="list-style-type: none"> — De Winter (C) Brussel 		<ul style="list-style-type: none"> — De nieuwe regering wenst zich te weinig in te zetten om de gezondmaking van de financiën te bevorderen
<ul style="list-style-type: none"> — Wibaut (C) Doornik... 		<ul style="list-style-type: none"> — Niet eens met een aantal financiële en economische aspecten van het voorgestelde regeringsbeleid — Niet eens met bepaalde « demagogische maatregelen » reeds door de nieuwe regering genomen

HARMEL	27 juli 1965	C - S
VAN DEN BOEYNANTS I	19 maart 1966	C - L

<i>Tegen</i>	<i>Reden</i>
<ul style="list-style-type: none"> — Van den Daele (C) Gent... 	<ul style="list-style-type: none"> — Tegen het niet doortrekken van de culturele autonomie tot de administratie van Nationale Opvoeding en Cultuur

INVESTITIEURDEBAT IN KAMER EN SENAAT

53

EYSKENS IV		16 juni 1968	C - S
<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>	
— Franck (S) Brussel Machtens (S) Brussel Pierson (S) gecoöpteerde Wiard (S) Brussel Willems (S) prov. Brabant		— Tegen de « carcan » rond Brussel	
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Baccus (S) prov. Brabant Peeters J. (S) Nijvel — De Bondt (C) prov. O. Vlaanderen — Van den Daele (C) Gent...		— Willen afwachten tot ze zien of Waals-Brabant in het kader van de economische decentralisatie tot Wallonië zal behoren — Niet eens met de regeringsvoorstellen i.v.m. het statuut van de Voer — Het regeringsprogram komt onvoldoende tegemoet aan een aantal Vlaamse verzuchtingen	

EYSKENS V		20 januari 1972	C - S
<i>LEBURTON</i>		25 januari 1973	C - S - L

<i>Tegen</i>		<i>Reden</i>	
— Anslaux (L) gecoöpteerde* Demuyter (L) Brussel* Risopoulos (L) prov. Brabant*		— De Brusselse belangen komen onvoldoende aan bod	
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Ferret (L) prov. Henegouwen Delhaye (S) prov. Henegouwen Dulac (S) Doornik... Kevers (C) Doornik... — Bascour (L) Brussel		— Tegen de voorgestelde regeling voor Komen-Moeskroen — Tegen het feit dat de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde niet is voorzien	

TINDEMANS I		25 april 1974	C - L
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
— Demuyter (L) prov. Brabant* Hougardy (L) Brussel* Risopoulos (L) Brussel*		— De Brusselse belangen komen onvoldoende aan bod	

TINDEMANS II		16 juni 1974	C - L - RW
<i>Onthouding</i>		<i>Reden</i>	
Hougardy (L) Brussel* Risopoulos (L) Brussel*		— De Brusselse belangen komen onvoldoende aan bod	

TINDEMANS III		8 december 1976	C - L - RW
---------------	--	-----------------	------------

<i>TINDEMANS IV</i>	4 maart 1977	<i>C - L</i>
---------------------	--------------	--------------

geen verklaring

<i>TINDEMANS V</i>	3 juni 1977	<i>C - S - FDF - VU</i>
--------------------	-------------	-------------------------

<i>Tegen</i>	<i>Reden</i>
— Claes L. (VU) Brussel Maes (VU) Brussel	— Niet eens met de inhoud van het gemeenschapsakkoord
<i>Onthouding</i>	<i>Reden</i>
— Goemans (VU) Antwerpen Jorissen (VU) Mechelen... — Staels-Dompas (C) gecoöpteerde	— Niet eens met de inhoud van het gemeenschapsakkoord — Uitdrukken van het Brussels verzet tegen het gemeenschapsakkoord — Stemt niet nee omdat hij meent dat het gemeenschapsakkoord een goede stap is op de weg naar het federalisme
— Perin (L) gecoöpteerde	

<i>VAN DEN BOEYNANTS II</i>	20 oktober 1978	<i>C - S - FDF - VU</i>
-----------------------------	-----------------	-------------------------

<i>Tegen</i>	<i>Reden</i>
— Verhasselt (FDF-RW) Nijvel	— Stemt mee met het RW
<i>Onthouding</i>	<i>Reden</i>
— Goemans (VU) Antwerpen Jorissen (VU) Mechelen... Maes (VU) Brussel	— Niet eens met het communautair program van de regering

<i>MARTENS I</i>	3 april 1979	<i>C - S - FDF</i>
------------------	--------------	--------------------

<i>Tegen</i>	<i>Reden</i>
— Bonmarlage (FDF-RW) gecoöpteerde	— Stemt mee met het RW
<i>Onthouding</i>	<i>Reden</i>
— Desmeyer (S) prov. O. Vlaanderen — Hublin (S) prov. Luik — Mathieu-Mohin (FDF) Brussel	— Tegen het onder nationale voorgedij plaatsen van de taalgrensgemeenten — Tegen het gebrek aan een serleus energiebeleid van de regering — Er wordt onvoldoende rekening gehouden met de belangen van de Franstaligen uit het randgebied

* PL-senatoren

(1) (C) = Christelijke Volkspartij (CVP-PSC)

(S) = Belgische Socialistische Partij (BSP - PSB, PS)

(L) = Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (Liberale partij, PVV - Parti Libéral, PLP, PRL, PRLW - PL - Brussel)

(K) = Kommunistische Partij van België (KPB-PCB)

(VU) = Volksunie

(RW) = Rassemblement Wallon

(FDF) = Front démocratique des Bruxellois Francophones

(UDB) = Union Démocratique Belge

geduid. Hierbij werd gesteund op de verklaringen die in het Parlement werden afgelegd. In de tabellen wordt alleen de hoofdmotivering bij afwijkend stemgedrag overgenomen. Voor een aantal gevallen is de motivering zoals die uit de redenering van de betrokkenen gedurende het parlementaire debat blijkt heelwat complexer en omvattender. Bij het gebruik van deze gegevens mag m.a.w. niet uit het oog worden verloren dat een reductie in de argumentatie heeft plaats gehad. Een gans betoog is soms in een enkele zin samengevat.

Algemeen beeld van de gedragwijze van de partijen bij de stemming.

Het klassieke patroon bestaat er in dat de partijen (of partij) die deel uitmaken van de regering ook over de numerieke meerderheid in elk der Kamers beschikken. Deze regering verschijnt met haar verklaring voor het Parlement. Bij de stemming over de vertrouwensmotie steunen de parlementariërs die behoren tot de partijen van de coalitie de regering, zodanig dat ze het vertrouwen van het Parlement verkrijgt. De leden van de oppositie stemmen op hun beurt tegen de vertrouwensmotie.

Wordt geen rekening gehouden met de gedragwijze van de parlementariërs die afwezig zijn, die alleen of als onafhankelijken in het Parlement zetelen, dan beantwoorden voor de Kamer 7 op de 25 regeringen aan dit klassieke patroon en voor de Senaat 11 op de 26. Dit betekent dat bij het merendeel der regeringen hetzij langs coalitiezijde hetzij langs oppositiezijde van dit klassieke patroon wordt afgeweken.

Naast het klassieke patroon kan dan ook een algemeen patroon worden opgesteld. Het algemeen patroon bestaat er in dat een voldoende groot aantal parlementariërs van elk der coalitiepartijen de regering het vertrouwen schenkt terwijl het merendeel van de leden van de oppositiepartijen de regering het vertrouwen onthoudt, door tegen te stemmen. Aan dit algemeen patroon beantwoorden voor de Kamer 19 op de 25 regeringen en voor de Senaat 19 op 26. De eerste uitzondering op dit algemene patroon wordt in de Kamer gevormd door de regering-Spaak I (13 maart 1946). De liberale fractie en de kommunistische partij hebben de regering niet afgekeurd; de KP stemde vóór terwijl de liberalen zich onthielden. Een positieve stem van de liberalen of van een aantal onder hen was evenwel een vereiste om dit kabinet de investituur te bezorgen.

De volgende uitzondering vormt de stemming over de regeringsverklaring van de regering-Spaak II (20 maart 1947). Hierbij onthielden de KP-leden zich. Enerzijds wilde deze partij hierdoor steun verlenen

aan de regering omwille van de « progressieve » elementen in het regeringsprogram, anderzijds wilde ze de nodige afstand bewaren t.o.v. de regering omwille van de aanwezigheid in die regering van een aantal ministers behorende tot de « reactionaire » vleugel van de CVP. Ze wilde eveneens vermijden zich te solidariseren met de liberalen in hun negatieve houding. De onthouding van de KP-leden was niet vereist om deze regering te investituur te bezorgen. Bij de regering-Tindemans II (16 juni 1974), Tindemans III (8 december 1976) en Tindemans V (3 juni 1977) doet zich ongeveer hetzelfde voor. Bij de eerste twee is het telkens het FDF dat zich onthoudt, bij de laatste is het het RW dat met de regeringsverklaring instemt. Deze wijze van stemmen moet hier telkens gezien worden als een uiting van solidariteit met de « zusterpartij » die aan de regering deel neemt. Een laatste uitzondering op het algemeen patroon vormt de regering-Tindemans I (25 april 1974). Deze minderheidsregering kon worden geïnstalleerd dankzij de onthouding van de PL, RW, FDF en VU-volksvertegenwoordigers. Deze onthoudingen situeren zich in het kader van de geplande verruiming van de regering tot de communautaire partijen. De stemming over de regeringsverklaring van de minderheidsregering-Eyskens (23 juni 1958) vormt een ietwat speciaal geval, alhoewel ze wel beantwoordt aan het algemeen patroon. Ze wordt door de meerderheid van de regeringspartij (de CVP) ondersteund en door de oppositiepartijen afgekeurd, maar een beperkte dissidentie in de rangen van een van de oppositiepartijen (de liberalen) bezorgt haar de meerderheid. Ook dient hier de verrassende houding van de enige Volksunie verkozenen, Van der Elst, vermeld te worden : na in het debat aangekondigd te hebben van zich te zullen onthouden drukt hij bij de stemming zelf uiteindelijk toch zijn vertrouwen uit in de regering.

Tenslotte moet nog gesignaleerd worden dat bij de kommunistische partij tweemaal nl. bij de regering-Eyskens I (11 augustus 1949) met 9 op 12 afwezig, en de regering Tindemans II (11 juni 1974) met 3 op 4 afwezig, de meerderheid van de volksvertegenwoordigers niet aan de stemming heeft deelgenomen. Ook bij de liberalen is dit voorgevallen bij de regering-Pholien (16 augustus 1950). Hier waren 12 van de 20 parlementsleden afwezig.

Voor de Senaat zijn de afwijkingen van het algemeen patroon van dezelfde aard als voor de Kamer wat betreft de regeringen Spaak II, Tindemans I, II, III en V.

Het meest opmerkelijke is hier wel het resultaat van de stemming over de regeringsverklaring van de regering-Van Acker I (12 februari 1945). Een meerderheid van de parlementsleden van een van de coalitiepartners, de CVP steunt de regering niet. Er vallen bij de CVP-senatoren,

19 ja-stemmen, 19 neen-stemmen, 4 onthoudingen en 20 afwezigheden te noteren. Ook de CVP-kamerleden hebben verdeeld gestemd zij het in mindere mate. Hier waren er 33 ja-stemmen, 6 neen-stemmen, 16 onthoudingen en 14 afwezigheden. Het afkeuren van het regeringsprogramma en vooral van de coalitievorm door een der coalitiepartners in de Senaat heeft geen breuk in de coalitie tot gevolg gehad. We hebben hier te maken met het enige geval in de na-oorlogse parlementaire geschiedenis waarbij een van de coalitiepartners in een der Kamers de regering niet het vertrouwen heeft gegeven. Deze partij heeft evenwel niet de normaal te verwachten consequenties getrokken uit de houding van haar afgevaardigden in de Senaat. Het verschillend stemgedrag in Kamer en Senaat van de CVP-parlementsleden is te verklaren door het feit dat de senaatsfractie had aanvaard de stemming vrij te laten. Dat niet de normale consequenties uit de uitslag van de stemming werden getrokken kan waarschijnlijk verklaard worden doordat de CVP-woordvoerder Moyersoën, in het senaatsdebat heeft bekend gemaakt dat de rechterzijde « in haar geheel » de regeringsverklaring aanvaardt. In feite lijkt het er op dat de CVP, ondanks het ongenoegen vooral over de coalitievorm (nl. de deelname van de KP aan de regering), een aantal van haar eigen leiders die zich tot regeringsdeelname hadden geëngageerd niet heeft willen afkeuren (3).

Een tweede uitzondering op het algemeen patroon in vergelijking met de Kamer, vormt het stemgedrag van de twee leden van de kommunistische partij na de regeringsverklaring van het cabinet-Van Acker IV (22 april 1954). De kommunistische partij onthoudt zich hier terwijl ze in de Kamer tegenstemde. Het centrale comité van de kommunistische partij was van mening dat een onthouding in feite beter met het partijstandpunt strookte, daar de partij naast een aantal negatieve aspecten (o.a. de samenwerking met het patronaat en het verder zetten van het buitenlands beleid, door de vorige regeringen gevoerd) ook van mening was dat de regeringsverklaring tal van positieve elementen bevatte. Telkens maatregelen zouden genomen worden die de arbeidersklasse ten goede kwamen kende de KP de regering haar steun toe. De houding van de KP in de Senaat verschilt niet van het standpunt ingenomen in de Kamer. Alleen de conclusie eruit getrokken t.a.v. de houding bij de stemming is verschillend. Deze onthouding van de KP was geen vereiste om de regering-Van Acker IV de investituur te bezorgen.

Tenslotte valt voor de Senaat nog te noteren dat ook hier bij de regering-Eyskens I (11 augustus 1949) de meerderheid van de KP-fractie (4 op

---

(3) Zie voor de spanningen binnen de CVP omtrent deze regeringsdeelname: *La Libre Belgique*, van 12 tot 18 februari 1945.

6 leden) niet bij de stemming aanwezig was. Bij de regering-Tindemans II (11 juni 1974) was de enige vertegenwoordiger van de KP in de Senaat in tegenstelling tot de Kamer, wel aanwezig.

De plaats van de stemming over het investituurdebat in het geheel van de regeringsvorming.

Het is een feit dat de handelingsmarge van de individuele parlementariër bij wetgeving en stemming in het Parlement beperkt is. Dit is bij de stemming over het investituurdebat niet minder het geval. De stemming over de regeringsverklaring is de laatste fase in het proces van regeringsvorming. Meteen houdt dit in dat een regeringsvorming die dit punt bereikt heelwat klippen heeft omzeild. Vooral sinds bij de regeringsvorming de partijen en hun geledingen (vooral partijleiding en -congres) zo een belangrijke rol zijn gaan spelen. Voor het in een partijorganisatie opgenomen parlamentslid is het niet zo gemakkelijk een standpunt in te nemen dat niet door de partij wordt gesteund. Hij heeft per slot van rekening voor een groot deel zijn positie aan die organisatie te danken. De individuele handelingsruimte bij stemming is nog meer beperkt sinds de partijcongressen of de partijraad voor het debat in de Kamers reeds hun positie hebben bepaald. In die omstandigheden in het Parlement een regeringsprogramma afkeuren dat reeds door het congres is goedgekeurd, is niet alleen meer een zich verzetten tegen het program maar het is tezelfdertijd een afkeuring van de algemene partijwil.

De investituur van een regering is nooit verhinderd geworden door een van de coalitiepartners zelf. Wanneer de voorwaarden daartoe bij de regering-Van Acker I gedeeltelijk vervuld waren dan heeft dit zoals gezien, niet tot het ontslag van dit cabinet geleid. Het investituurdebat in de Kamers is wel de enige plaats waar de parlamentsleden van de oppositie positie kiezen t.a.v. het regeringsprogram van de nieuwgevormde regering. De oppositie heeft in dit land toch reeds driemaal over het al dan niet verder bestaan van het nieuwgevormde cabinet beslist. Ze kon dit slechts doordat het minderheidsregeringen betraf (Spaak I, Eyskens II, Tindemans I).

Dat het standpunt van de oppositie beslissend kan zijn voor de nieuwe regering betekent nog niet dat de individuele parlementariërs van die oppositie meer speelruimte hebben bij het vastleggen van hun stem dan hun collega's uit de coalitie. Ook hier beslist de partij. Zo kon de regering-Spaak I de investituur gekregen hebben indien de liberalen in blok voor zouden gestemd hebben net als de kommunisten deden, in plaats van

zich te onthouden. De regering-Tindemans I kon geïnstalleerd worden dank zij de gemeenschappelijke onthoudingen van de communautaire partijen. Alleen de regering-Eyskens II heeft haar bestaan te danken aan een dissidentie binnen de rangen van de liberale oppositie. De volksvertegenwoordigers Lahaye en Van Glabbeke stemden voor terwijl de rest van de liberale partij tegen stemde. Zonder deze stemmen had dit kabinet de investituur niet ontvangen.

De regeringsverklaring, het parlementaire debat en de stemming erover kunnen niet als een overbodige fase in het proces van regeringsvorming worden beschouwd. Het is het eerste en enige publieke debat waar de standpunten van coalitie en oppositie met elkaar worden geconfronteerd. Daarnaast blijkt uit de na-oorlogse parlementaire geschiedenis dat het Parlement inderdaad een regering de investituur kan weigeren of verlenen. Deze mogelijkheid lijkt evenwel meer in handen te liggen van de oppositie dan van de coalitie daar geen enkele regering de investituur werd geweigerd door een voldoende groot afwijkend stemgedrag binnen de coalitie. Daar de meeste partijen van de gevormde coalitie eerst het regeringsprogram voorleggen aan het partijcongres is na het fiat van het congres hun positie t.o.v. het nieuwgevormde kabinet reeds voorgegeven. Het noteren waard is ook dat nagenoeg geen enkel partijcongres ooit de partij verhinderd heeft van een regering deel uit te maken, wanneer de partijleiding reeds met het regeringsprogramma of de regeringscoalitie had ingestemd (4). Noch de partijcongressen, noch het Parlement blijken de sleutelinstanties te zijn die over het wel en wee van het nieuw te vormen kabinet en de inhoud van het regeringsprogram beslissen.

Analyse van het afwijkend stemgedrag.

De verhouding partijgebonden stemgedrag-afwijkend stemgedrag.

Het percentage « afwijkers » is zowel voor Kamer als voor Senaat vrij laag. Het volgen van het partijstandpunt is de regel, afwijken de uitzondering. Wordt geen rekening gehouden met de afwezigheden dan bedraagt het afwijkend stemgedrag in de Kamer 1,83 % van de uitgebrachte stemmen en in de Senaat 2,40 % (5).

Opvallend is wel dat het afwijken van het partijstandpunt vooral voorvalt bij de partijen die deel uitmaken van de regering en veel minder bij deze die tot de oppositie behoren. Voor de Kamer bedraagt dit 2,74 %

(4) Als enige uitzondering hierop kan men misschien wel de beslissing zien van een PL-congres dat besliste niet aan de regering-Tindemans I (1974) deel te nemen indien niet aan bepaalde voorwaarden werd voldaan.

(5) Deze berekeningen houden alleen rekening met de parlementsleden die lid zijn van de CVP, de socialistische partij, de liberale partij, de kommunistische partij, de VU, het FDF en het RW.

($n = 85$ op 3.100) van de uitgebrachte stemmen bij de coalitiepartijen tegen 0,17 % ($n = 3$ op 1.718) bij de oppositie ; voor de Senaat is dit respectievelijk 3,45 % ($n = 94$ op 2.728) tegen 0,08 % ($n = 1$ op 1.311) (6).

Hoe ligt nu meer gedetailleerd het stemgedrag in de Kamer en in de Senaat ? Uit tabel III en IV blijkt dat de parlementariërs in beide Kamers hetzelfde grondpatroon volgen. De overgrote meerderheid houdt zich aan de richtlijnen van de partijleiding. In beide vergaderingen zijn de gevallen schaars waarbij men zich tegen het partijstandpunt opstelt. Ook de onthoudingen zijn weinig talrijk. Normaal zou kunnen verwacht worden dat een hiërarchie in het « alternatief » stemgedrag kan opgesteld worden gaande van het tegen de partij in stemmen over het zich onthouden naar het afwezig blijven. Het eerste zou het moeilijkst te realiseren zijn, het laatste het gemakkelijkst. De afwezigheden liggen inderdaad in beide Kamers het hoogst. In welke mate dit toe te schrijven is aan afwijkend gedrag binnen de partijen is moeilijk vast te stellen, daar de afwezigen hun standpunt t.a.v. de coalitievorm en het regeringsprogramma niet kenbaar maken. Het aantal onthoudingen ligt voor de beide Kamers samen wel iets hoger dan het aantal stellingnamen tegen het partijstandpunt in. Dit verschil is wel te gering om daaruit te besluiten dat parlementariër zich veel gemakkelijker kan onthouden dan het partijstandpunt afkeuren.

In de Senaat is wel meer ruimte om « alternatief » te stemmen. De afwezigheid bedraagt hier 8,8 % tegen 6,6 % voor de Kamers ; de twee andere afwijkende keuzemogelijkheden samen totaliseren 2,2 % voor de Senaat tegen 1,7 % voor de Kamer. Het hogere percentage tegen/voor stemmen in de Senaat is bijna volledig op rekening te schrijven van het hoge aantal CVP tegen-stemmen bij de regering-Van Acker I. Had de partij de parlementsleden niet de vrije keuze gelaten, dan zou de uitslag van de stemming misschien hetzelfde beeld gegeven hebben als in de Kamer nl. minder tegen-stemmen maar meer onthoudingen. Dit zou globaal genomen waarschijnlijk van geen invloed geweest zijn op het totale afwijkend stemgedrag in de Senaat aangezien dan de onthoudingen hoger zouden zijn komen te liggen.

Het stemgedrag van elk der grootste partijen.

De partijen met de grootste partijdiscipline zijn de KP en het RW. Noch in de Kamer noch in de Senaat heeft ooit één van de parlementsleden van die partijen het partijstandpunt afgekeurd. Ook het FDF treedt

---

(6) De stemmen van de FDF-RW-senatoren Verhasselt en Bonmariage werden als niet-afwijkend verrekend.

bij de stemmingen over de regeringsverklaringen als een gesloten blok op, dit vooral in de Kamer. Voor de Senaat vallen wel enkele afwijkende stemmen te noteren nl. de tegenstemmen van de FDF-RWers Verhasselt (Van den Boeynants II) en Bonmariage (Martens I) en de onthouding van Mathieu-Mohin (Martens I). De tegenstemmen van Verhasselt en Bonmariage kunnen ook als RW-stemmen opgevat worden waardoor dan van afwijkend stemgedrag van hunnentwege geen sprake meer is.

Van de drie grootste partijen ligt bij de CVP het percentage parlementariërs dat zich onthouden of tegen het partijstandpunt in gestemd heeft het hoogst. Voor de Christelijke Volkspartij is dat 2,8 % in de Kamer en 3,1 in de Senaat, voor de socialistische partij 1,1 % en 1,2 % en voor de liberale respectievelijk 0,9 % en 1,3 %. Het afwijkend stemgedrag is voor de drie partijen telkens een weinig groter in de Senaat dan in de Kamer en de categorie « neen/voor-stemmen » ligt bij elk der partijen niet altijd lager dan de onthoudingen.

Het meer voorkomen van afwijkend stemgedrag binnen de rangen van de CVP zou kunnen verklaard worden door het feit dat deze partij aan een groter aantal regeringen heeft geparticipeerd. Bij de regeringspartijen is de dissidentie gemiddeld groter dan bij de oppositie. Nu heeft de CVP van 22 regeringen deel uit gemaakt waarvan de uitslag van de stemming in de Kamer bekend is, de socialisten en de liberalen elk slechts van 15. Een tweede oorzaak voor het voorkomen van meer afwijkend stemgedrag bij de christelijke partij zou kunnen gevonden worden in haar meer heterogene samenstelling.

Dat afwijkend stemgedrag minder voorkomt wanneer de partij tot de oppositie behoort is niet verwonderlijk. Het is voor een parlementariër gemakkelijker het niet eens te zijn met een programma dat door de tegenstanders — op ideologisch en politiek vlak — is opgesteld, dan het volledig eens te zijn met een programma dat of een coalitievorm die, het resultaat is van onderhandelingen tussen meerdere partijen waartoe ook zijn partij behoort.

Afwijkend stemgedrag in de rangen van de KP-parlementsleden komt niet voor. Dit is niet zo merkwaardig als men rekening houdt met het statuut van de parlementariër binnen deze partij. Als partijfunctionaris is hij ook het werktuig van zijn organisatie. Anderzijds behoorde de KP meestal tot de oppositie waardoor afwijkend stemgedrag dan normaal reeds minder frequent voorkomt.

Bij het RW valt eveneens geen afwijkend stemgedrag te signaleren n.a.v. de stemmingen over het investituurdebat. Deze partij zat evenwel de meeste jaren in de oppositie. De enige regeringen waarvan ze deel uit maakte (Tindemans II en III) kregen bij hun investituur de steun van het hele RW. Dit heeft echter niet belet dat het RW ge-

urende de regering-Tindemans II uit elkaar spatte. Een deel van de fractie en haar ministers stapten over naar de Waalse vleugel van de liberale partij zodat de samenstelling van het cabinet moest herzien worden, waardoor de regering-Tindemans III tot stand kwam (8 december 1976).

Ook de Volksunie wordt voor het eerst met het afwijkend stemgedrag geconfronteerd bij het opnemen van regeringsverantwoordelijkheid. Vooral in de Senaat ligt relatief gezien bij de stemmingen over de regeringsverklaringen van de regeringen-Tindemans V (3 juni 1977) en -Van den Boeynants II (20 oktober 1978), het afwijkend stemgedrag vrij hoog.

Van de liberale partij dient vermeld te worden dat zij de partij is met het meeste afwijkend stemgedrag wanneer ze in de oppositie zit nl. 3 gevallen voor de Kamer en 1 voor de Senaat. Bij geen enkele andere partij komt zoiets nog voor.

Voor alle partijen, uitgezonderd bij de KP, ligt de afwezigheid hoger in de Senaat dan in de Kamer. Wel scoort de kommunistische partij in beide Kamers het hoogst. Het hoge percentage van de KP, $\pm 15\%$ der parlementsleden in elk der Kamers, is illustratief voor haar gebrekkige integratie in het Parlement, of juist haar integratie neemt waarschijnlijk een andere vorm aan dan bij de andere partijen. Opvallend is bijvoorbeeld ook dat tussen de parlementsleden van de andere partijen en die van de kommunistische partij geen stemafspraken worden gemaakt.

Ook bij de liberalen ligt de afwezigheid hoger dan bij de andere grote partijen nl. $10,3\%$ voor de Kamer en $12,0\%$ voor de Senaat. Bij de Christelijke Volkspartij bijvoorbeeld zijn de percentages respectievelijk $4,7\%$ en $7,4\%$. De liberalen blijven het gemakkelijkst afwezig wanneer hun partij niet tot regeringsdeelname is geroepen. Bij de andere partijen, buiten de kommunistische, is dit laatste niet altijd zo, integendeel dikwijls is het omgekeerde het geval (bv. bij de socialistische partij en de Volksunie).

Tenslotte dient nog vermeld te worden dat bij de RW-senatoren de afwezigheid meer dan dubbel zo hoog ligt als bij de kamerleden nl. $12,7\%$ tegen $5,6\%$.

De algemene evolutie van het afwijkend stemgedrag.

Is er in de bestudeerde periode van 35 jaar een evolutie waar te nemen in het afwijkend stemgedrag? Indien wordt verondersteld dat de individuele bewegingsvrijheid van de parlementariër is toegenomen dan moet ook het aantal afwijkende stemmen toenemen. Is dit niet zo dan kan aangenomen worden dat de greep van de partij en dan vooral van de partijleiding — op dit vlak tenminste —, op de parlementariërs niet is afgenomen. Bekijken we de verschillende stemmingen dan springt

terug het geringe aantal afwijkende stemmen in het oog, tenminste als de afwezigheden buiten beschouwing worden gelaten. Dit impliceert dat het al moeilijk wordt om van een echte evolutie te gewagen.

Beschouwen we op de eerste plaats het aantal regeringen waarbij afwijkend stemgedrag is voorgekomen, dan blijkt dat dit voor de Kamer slechts is voorgevallen bij 13 van de 25 regeringen. Voor de Senaat is dit nog minder voorgekomen nl. bij 9 op de 26 regeringen.

In de Kamer is het bestaan van een beperkte dissidentie een constante geworden vanaf de regering-Eyskens II (23 juni 1958). Slechts de regeringen-Tindemans I en III maken hierop een uitzondering. Ook net na de oorlog bij de regeringen Pierlot-V (27 september 1944) en Van Acker I (12 februari 1945), valt een aanzienlijk aantal afwijkende stemmen te noteren. Het enige afwijkend stemgedrag dat hierna nog voorkomt tot aan de regering-Eyskens II is dit van de liberaal Lahaye die zich onthield bij de stemming over de regeringsverklaring van het cabinet-Duvieusart (8 juni 1950).

De regeringen Pierlot V en Van Acker I hadden in de Senaat eveneens met afwijkend stemgedrag af te rekenen. Dit was ook het geval bij de regering-Spaak III (26 november 1948). Van deze laatste regering is voor de Kamer de uitslag van de stemming niet bekend waardoor niet geweten is of daar hetzelfde niet is voorgevallen. De installatie van de regering-Lefèvre (25 april 1961) luidt ook in de Senaat het tijdperk in waarbij de meeste regeringen met afwijkend stemgedrag geconfronteerd worden. Het komt hier evenwel minder frequent voor dan in de Kamer.

Lijkt sinds het einde van de vijftiger jaren-begin zestiger jaren het aantal kabinetten waarbij afwijkend stemgedrag voorkomt toegenomen te zijn, dan kan die vaststelling niet gedaan worden t.a.v. het aantal gevallen van afwijkend stemgedrag per cabinet afzonderlijk. Het aantal gevallen per regeringsverklaring schommelt van verklaring tot verklaring zonder dat een eenduidige tendens is vast te stellen. Interessant is wel de constatering dat er geen afwijkend stemgedrag te noteren valt bij de stemmingen over de regeringsverklaringen van de kabinetten waarin de CVP niet vertegenwoordigd is.

De cohesie binnen de coalitie en de omvang van de coalitie.

Als hypothese kan vooropgesteld worden dat de cohesie binnen de regeringspartijen toeneemt naarmate de basis waarop ze steunt smaller wordt. Tegen-stemmen, onthoudingen en afwezigheden zullen m.a.w. hoger liggen naarmate de numerieke meerderheid van de parlementsleden die behoren tot de partijen van de regeringscoalitie toeneemt.

Bij toetsing wordt deze hypothese inderdaad bevestigd. De correlatie tussen de parlementaire basis van de regeringspartijen en de omvang

van het alternatief stemgedrag binnen de rangen van die partijen, bedraagt 0,79 voor de Kamer en 0,75 voor de Senaat. Binnen de regeringscoalitie verzwakt de cohesie naarmate de parlementaire basis breder wordt. Verwonderlijk is dit niet omdat bij een breder wordende parlementaire basis een beperkte dissidentie kan getolereerd worden zonder dat de investituur van de regering in gevaar komt.

Er moet nu nog vastgesteld worden of de toename in het alternatief stemmen niet uitsluitend toe te schrijven is aan een stijgend aantal afwezigheden bij een ruime parlementaire basis.

Elk van de drie gedragalternatieven voor het ja-stemmen nl. het neenstemmen, het zich onthouden of het afwezig blijven, levert voor de Kamer een positieve correlatie op van respectievelijk 0,61, 0,65 en 0,73 ; voor de Senaat is dit 0,62, 0,76 en 0,57. De drie alternatieven worden duidelijk gemakkelijker toegankelijk. Wel lijkt de omvang van de afwezigheid bij de kamerleden van de regeringspartijen iets meer gebonden te zijn aan de omvang van de coalitie dan dit het geval is voor de senatoren. Helemaal zeker is dit laatste echter niet.

Gelden deze bevindingen nu voor alle partijen ? Het toetsen kan alleen gebeuren t.o.v. de CVP, de socialistische- en de liberale partij, daar dit de enige partijen zijn die van een voldoende groot aantal regeringen hebben deel uit gemaakt. Het toetsen gebeurt tevens t.a.v. het alternatief stemmen in zijn geheel. Opsplitsing naar neen-stemmen, onthoudingen en afwezigheden is onmogelijk gezien het te beperkt aantal gevallen binnen enkele van deze categorieën.

Stijgt nu relatief gezien het aantal alternatieve stemmen binnen elk der regeringspartijen afzonderlijk bij het groter worden van de parlementaire basis ? De reeds vastgestelde relatie gaat duidelijk op voor de CVP nl. $r = 0,76$ voor de Kamer en 0,64 voor de Senaat. Voor de socialistische partij verschillen de cijfers niet zo heel veel van die van de CVP nl. 0,65 voor de Kamer en 0,73 voor de Senaat. Bij de derde partij, de liberale, lijkt van de grootte van de coalitie waarvan ze deel uitmaakt niet zo eenduidig een stimulans tot alternatief stemgedrag uit te gaan. Met een correlatie van 0,11 voor de Kamer en 0,56 voor de Senaat kan voor de eerste moeilijker van een duidelijke relatie gesproken worden.

Of de bewegingsmarge van een parlamentslid binnen zijn partij ook toeneemt naarmate de omvang van zijn partij groter wordt, valt moeilijk te toetsen omwille van het te beperkt aantal politieke partijen met voldoende lange regeringservaring.

De hier gedane vaststelling laat wel toe te verklaren waarom juist het afwijkend stemgedrag sinds de zestiger jaren iets frequenter voor-

komt dan bijvoorbeeld in de jaren vijftig. Sinds de regering-Lefèvre (25 april 1961) is de parlementaire basis van de coalities doorgaans vrij ruim. De enige uitzondering daarop vormt de regering-Tindemans I (25 april 1974), hier deden zich dan ook geen dissidenties voor. Wel waren er juist na de oorlog een aanzienlijk aantal afwijkende stemmen bij de regering-Pierlot V (Kamer en Senaat) en Van Acker I (Kamer en Senaat). De parlementaire basis van deze regeringen was ook de meest ruime uit de bestudeerde periode met ca. 95 % van het totale aantal parlementsleden.

De periode waarin het afwijkend stemgedrag slechts in beperkte mate voorkomt valt samen met de toegenomen polarisatie tussen de toenmalige linker- en rechterzijde. Deze polarisatie kende haar hoogtepunt rond de koningskwestie en de schoolstrijd. De beperkte parlementaire meerderheid waarop de kabinetten tussen 1950 en 1958 steunden vindt dan ook juist haar ultieme oorzaak in deze polarisatie. Polarisation heeft tot beperkte meerderheden geleid en deze beperkte meerderheden noopten de regeringspartijen ertoe de gelederen te sluiten.

De oorzaak voor de beperkt toegenomen bewegingsvrijheid van het parlements lid behorende tot een regeringspartij, in geval van ruime meerderheid in het Parlement, is vooral van structurele aard. Het is niet de parlementariër die meer het initiatief neemt om de partijtucht te doorbreken, maar het is wel de partijtucht die in die omstandigheden in feite afgezwakt wordt daar de druk tot het zich conformeren naar de partijwens gewoonweg minder doorweegt omdat de startkansen van het nieuwe kabinet er minder van afhangen.

Meteen is ook de reden bekend waarom geen afwijkend stemgedrag te noteren valt bij de kabinetten waarvan de Christelijke Volkspartij geen deel uit maakt. Het betreft namelijk telkens regeringen die naar polarisatie neigen en die steeds op een beperkte parlementaire meerderheid steunen.

Welk parlements lid laat zich het meest verleiden tot alternatief stemgedrag ?

De onafhankelijkheid van de parlementariër zou kunnen toenemen naarmate hij voor zijn positie minder van zijn partij afhankelijk is. Deze stelling laat zich op een interessante wijze uittesten voor de Senaat. In deze vergadering zetelen 3 types van senatoren: de rechtstreeks verkozen senatoren, de provinciale senatoren en de gecoöpteerde senatoren. De laatste twee categorieën hebben hun uitverkiezing uitsluitend aan de partij te danken, de eerste categorie steunt ook nog op het electoraat. Er kan bijgevolg aangenomen worden dat de bewegingsvrijheid t.a.v. het partijstandpunt voor de provinciale- en gecoöpteerde senatoren lager

ligt dan die van de rechtstreeks verkozenen. Bij de rechtstreeks verkozen senatoren zou bijgevolg het afwijkend stemgedrag bij de stemmingen over de regeringsverklaring frequenter moeten voorkomen dan bij de provinciale- en gecoöpteerde senatoren.

Om te toetsen of dit al dan niet met de werkelijkheid overeenstemt bekijken we het stemgedrag van de drie categorieën senatoren voor de partijen die tot de regeringscoalitie behoren. In de Senaat zetelen telkens tussen 59 % en 61 % rechtstreeks verkozen senatoren, tussen 25,5 % en 28,5 % provinciale senatoren en tussen 13 % en 14 % gecoöpteerden. Het percentage van de senatoren die een alternatieve keuze deden bedraagt :

a) bij het tegenstemmen 77,78 % voor de rechtstreeks verkozenen, 15,56 voor de provinciale senatoren en 6,67 voor de gecoöpteerden ;

b) bij de onthoudingen zijn deze percentages achtereenvolgens 65,96 %, 29,79 % en 4,25 %, en

c) bij de afwezigen respectievelijk 63,00 %, 26,02 % en 10,98 % (7).

Hieruit blijkt dat vooral de gecoöpteerde senatoren zich het best aan het partijstandpunt houden. Het percentage tegenstemmen en onthoudingen ligt bij deze categorie senatoren veel lager dan hun aandeel in de samenstelling van de Senaat. Afwezig blijven bij de stemming levert bij de gecoöpteerden niet veel meer moeilijkheden op dan bij de twee andere categorieën.

Het percentage rechtstreeks verkozen senatoren dat afwijkend stemt ligt bij de drie alternatieve stemwijzen hoger dan hun aandeel in de samenstelling van de Senaat. Dit is vooral zo voor de onthoudingen en de tegenstemmen.

Uit de resultaten voor de provinciale senatoren kan weinig eenduidens geconcludeerd worden. Het percentage neen-stemmers van deze categorie zit aanzienlijk onder hun aandeel in het Parlement terwijl zowel onthoudingen als afwezigheden er mee samenvallen of er niet zover van afwijken.

Als de rechtstreeks verkozen parlementsleden er blijkbaar gemakkelijker toe komen afwijkend te stemmen dan diegenen met een ander statuut, dan is het interessant eens na te gaan of de afwijking ook functie is van de electorale steun die de betrokken parlementsleden genieten. Om dit vast te stellen wordt gebruik gemaakt van de scores die de parlementariërs

---

(7) Bij de berekeningen zijn de stemmen van de leden van de Brusselse PL en de tegenstemmen van de FDF-RWers Verhasselt en Bonmariage niet meegeteld.

bekwamen op de 500-voorkeurschaal (8). De scores zijn slechts voorhanden vanaf de parlementsverkiezingen van 1961. Onze toetsing heeft dan ook alleen betrekking op het afwijkend stemgedrag binnen de regeringspartijen vanaf de regering-Lefèvre. Ze wordt eveneens alleen doorgevoerd voor de Kamer. Indien de hypothese bevestigd wordt dan moet dit reeds blijken uit de resultaten bekomen voor deze vergadering.

De toets bestaat er in het percentage parlementsleden te berekenen dat hoger scoort dan de moduswaarde op de 500-voorkeurschaal. Indien het bekomen percentage rond de 50 % schommelt dan is er geen directe aanduiding voor het feit dat er een rechtstreekse relatie zou bestaan tussen voorkeurstemmen en afwijkend stemgedrag. Bij toetsing blijkt dit laatste inderdaad het geval te zijn. Op het totaal van de kamerleden die op een alternatieve wijze hebben gestemd situeert zich 53,13 % (n = 128) boven de moduswaarde. Bij de tegenstemmers is dit 55,46 % (n = 18), bij de onthoudingen 58,06 (n = 31) en bij de afwezigen 50,63 (n = 79). Het percentage op basis van de tegenstemmen en de onthoudingen ligt wel boven de 50 % maar het percentageoverschot is te gering om de hypothese te bevestigen. Dit vooral omdat het om relatief kleine aantallen gaat en de verschuiving van een paar parlementariërs reeds een ander beeld zou geven. Het lijkt er wel op dat de « afwijkers » tot de gemiddelde parlementariërs behoren wat hun voorkeurstemscore betreft.

Als het aantal voorkeurstemmen niet het doorslaggevend argument is om afwijkend te stemmen waarop berust afwijkend stemgedrag dan wel? De machtspositie van de parlementariër binnen de partij in zijn eigen arrondissement is een eerste belangrijke factor. Dit is zeker het geval voor het afwijkend stemgedrag in de vijftiger jaren van de liberale parlementsleden Van Glabbeke en Lahaye; dit is ook gedeeltelijk zo voor bijvoorbeeld D'Haeseleer, alhoewel hier machtspositie en aantal voorkeurstemmen in belangrijke mate samengaan.

De reden voor het afwijkend stemmen moet echter dikwijls gezocht worden in de relatie die bestaat tussen de verkozene en het electoraat waaruit hij voorkomt. Het grootste gedeelte van de « afwijkers » neemt gewoon de houding over van de electorale basis waarop ze berusten.

---

(8) Zie voor de scores op de 500-voorkeurschaal M. DEWEERDT, *De parlementsleden naar hun voorkeurstemmen bij de verkiezingen van 1961, 1965, 1971 en 1974*, Documentatiebundel nr 2, Afdeling Politologie KU Leuven; voor 1977: M. Deweerdt, « De personale keuze bij de parlementsverkiezingen van 17 april 1977 », in: *Res Publica*, 19, 1977, blz. 515-528, en voor 1978: M. Deweerdt, « Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 17 december 1978 », in: *Res Publica*, 21, 1979, blz. 331-341.

Zo kan verwacht worden dat er in een groot aantal gevallen een verband te leggen valt tussen de houding die het parlementslid aanneemt in het Parlement en de houding van de militanten van zijn federatie t.a.v. de deelname aan de regering. Het bestaan van een relatie tussen de positie van het electoraat en het afwijkend stemgedrag van de parlementariër valt af te leiden uit het dikwijls voorkomend stands- en territoriaal gebonden afwijkend stemgedrag (zie tabel V + VI). Als voorgesteld wordt het statuut van Komen-Moeskroen te wijzigen dan stemmen de parlementsleden uit die streek tegen ofwel onthouden ze zich. Hetzelfde zien we bij de PSC-er Schyns die zich onthoudt of tegenstemt omdat de belangen van de Oostkantons onvoldoende worden verdedigd, zo is ook het afwijkend stemgedrag van 5 Brusselse PSB-ers in 1968 te verklaren evenals het afwijkend stemgedrag van de middenstanders en de landbouwers binnen de christelijke partij in de veertiger jaren.

Het zich onthouden of tegenstemmen heeft dus een positieve functie voor de partij waartoe de betrokkenen behoren. De band tussen de parlementariër en het electoraat wordt behouden. De overgrote meerderheid van de parlementsleden stemt in met de regeringsdeelname en het regeerprogramma, terwijl de minderheid van afwijkers zorgt dat de goede verstandhouding tussen de partij en het localiseerbare stands- of territoriaal gebonden kiezerskorps behouden blijft. Er wordt getoond dat de betrokken verkozenen de belangen van hun basis behartigen.

Dit alles betekent niet dat afwijkend stemgedrag binnen de partijen zelf als positief wordt ervaren. Het is juist de taak van de fractieleider van er voor te zorgen dat zeker bij dergelijke belangrijke aangelegenheden, geen afwijkend stemgedrag voorkomt. De fractieleider zal dan ook alle middelen gebruiken om de kandidaat afwijkers er toe over te halen een partijstem uit te brengen. De partij zelf treedt liefst zo eensgezind mogelijk op naar buiten toe.

Wanneer een parlementariër toch afwijkend stemt ondanks alle druk die mogelijks op hem is uitgeoefend, wordt die hiervoor dan gesanctioneerd door zijn partij? Het is niet gemakkelijk hierop een antwoord te geven omdat de partij een complex raderwerk is waarbinnen zich tal van sanctiemogelijkheden voordoen zoals bv. de betrokken parlementariër voorbijgaan bij het samenstellen van een belangrijke commissie, de parlementariër niet meer op een verkiesbare plaats opstellen bij de volgende verkiezingen, of de betrokken parlementariër niet in aanmerking nemen voor een ministerportefeuille.

In dit onderzoek is nagegaan of er gesanctioneerd wordt t.a.v. het zich herverkiesbaar stellen van de afwijkende parlementariër. Een dergelijke vorm van sanctionering blijkt zich niet voor te doen. Er is geen enkel geval te vinden van een parlementariër die bij de stemming over het

investituurdebat afwijkend heeft gestemd en dit bij de volgende verkiezingen, als gevolg van een partijtussenkomst, met zijn mandaat heeft moeten bekopen.

In het ontbreken van een electorale basis is juist een van de verklaringen te vinden voor het minder voorkomen van afwijkend stemgedrag bij de gecoöpteerde senatoren. De stimulans tot afwijkend stemmen die speelt bij het territoriaal gebonden stemgedrag, valt bij deze categorie nagenoeg weg. Daarbij komt ook dat gecoöpteerde senatoren dikwijls deskundigen of topleiders uit de met de partij verwante zuilorganisaties zijn, waardoor ze vanuit die positie juist tot de beleidmakers binnen de partij behoren. Om dit laatste echter met volledige zekerheid te kunnen zeggen zou wel eerst onderzocht moeten worden wie nu juist de gecoöpteerde senatoren zijn en wat juist hun functie of rol is binnen de partij. Dit onderzoek gaat echter het kader van deze studie te buiten.

De motivering bij afwijkend stemgedrag.

De parlamentsleden hebben bij de stemming over de regeringsverklaring vier alternatieve gedragmogelijkheden nl. ze goedkeuren, ze afkeuren, zich onthouden ofwel afwezig blijven.

Wanneer een parlamentslid het standpunt van zijn partij niet deelt dan kan doorgaans de motivering hiervoor gevonden worden in zijn tussenkomst in het debat. Daarbij komt nog dat wat de onthoudingen betreft de voorzitter van de vergadering na de stemming de betrokkenen vraagt hun houding te motiveren. Dit gebeurt dan ook in de meeste gevallen doch niet in alle. Zo blijkt dat een aanzienlijk gedeelte van de feitelijke onthoudingen zoals die in de Parlementaire Handelingen gepubliceerd werden, nl. 21 op 71 voor de Senaat en 13 op 61 voor de Kamer, op een stemafpraak berusten, tussen een aanwezig en een afwezig parlamentslid dat er een tegengestelde mening op nahoudt. Op deze wijze wordt niet geraakt aan de meerderheid of de minderheid waarmee een regeringsverklaring goed- of afgekeurd wordt. Voor de overige parlementariërs die zich onthouden is de motivering van dezelfde aard als bij diegenen die een mening hebben die tegengesteld is aan het partijstandpunt.

Uit de analyse van de verschillende motiveringen bij het afwijkend stemmen blijkt dat een groot aantal ervan van communautaire aard zijn. Voor beide kamers samen spelen bij 40,50 % van de parlamentsleden die tegen de partijtucht in stemmen motieven mee die verband houden met de relaties tussen de gemeenschappen of de gewesten; bij de onthoudingen is dit zo in 33,02 % van de gevallen. Voor de rest zijn de motieven voor het afwijkend stemmen zeer gevarieerd. Het meest voorkomend zijn onthoudingen of tegen-stemmen omwille van het voor-

gestelde financiële beleid (Van Acker I voor de Kamer), middenstandsbeleid (Pierlot V in Kamer en Senaat), omwille van de gevolgde procedure gedurende het debat (Spaak III in de Kamer), omwille van de uitbreiding van de bevoegdheden van de uitvoerende macht (Van Acker I in Kamer en Senaat) en tenslotte omwille van de vorm van de regeringscoalitie (Van Acker I in Kamer en Senaat, en Lefèvre eveneens in Kamer en Senaat).

Afwijkend stemgedrag dat zijn motivering vindt in de spanningen tussen de gemeenschappen is een constante in de na-oorlogse parlementaire geschiedenis. Reeds naar aanleiding van de vorming van de regering-Pierlot V (27 september 1944) en de regering-Van Acker I (12 februari 1945) waren een aantal Waalse, vooral Luikse, parlementariërs van mening dat hun gemeenschap onvoldoende aan bod kwam in de regering. Terwijl de koningskwestie actueel wordt en de schoolstrijd zijn hoogtepunt bereikt valt op dit terrein geen afwijkend stemgedrag te noteren. De polarisatie tussen de toenmalige linker- en rechterzijde heeft het communautaire naar de achtergrond verdreven. De schoolstrijd is echter nog maar net beëindigd of Van den Daele (CVP) onthoudt zich bij de stemming over de regeringsverklaring van de regerings-Eyskens III (6 november 1958), omdat deze regering te weinig oog heeft voor de gerechtvaardigde eisen van de Vlaamse gemeenschap. Sindsdien zijn er maar weinig regeringen meer geïnstalleerd waarbij niet het een of ander parlementslid afwijkend stemde op communautaire gronden.

Afwijkend stemgedrag komt zelden voor als de partij tot de oppositie behoort. Als het toch voorkomt dan is het uitsluitend een liberale gelegenheid. In 1950 gebeurde dit voor het eerst toen Lahaye de regering-Duvieusart steunde in haar pogingen om de terugkeer van de koning op de troon te bespoedigen. Dezelfde Lahaye steunde in 1958 de minderheidsregering-Eyskens onder voorwaarde dat ze de schoolkwestie zou oplossen; Van Glabbeke steunde dezelfde regering om ze in staat te stellen onderhandelingen te beginnen over een eventuele regeringsverruiming. Volgens de Parlementaire Handelingen steunde A. Claes (PVV) in 1978 van uit de oppositie de regering-Van den Boeynants II. Volgens dit parlementslid zelf zou het hier evenwel een drukfout betreffen. Hetzelfde is het geval voor de onthouding van het VU-parlementslid E. Vansteenkiste bij de regering-Martens I in 1979.

De geciteerde gevallen van afwijkend stemgedrag binnen de oppositie komen telkens voor in de Kamer. Voor de Senaat is er slechts één geval bekend, namelijk dit van de gecoöpteerde liberale senator Perin die zich onthoudt bij de stemming over de regeringsverklaring van de regering-Tindemans V in 1977, omdat deze regering werk wenst te maken van het gemeenschapsvraagstuk.

Van de afwezigheid is het moeilijk de reden voor hun afwezigheid te achterhalen. Een aantal onder hen heeft zich met opgave van reden verontschuldigd bij de voorzitter van de vergadering. Hieruit kan evenwel niet afgeleid worden hoe ze zouden hebben gestemd. Bij de meeste gevallen van afwezigheid is bijgevolg niet te achterhalen of er een verband bestaat tussen hun afwezigheid en het nieuwe cabinet of het regerings-program van dit cabinet. Bij een aantal parlementariërs kan de afwezigheid wel laten vermoeden dat er een verband bestaat. Zo zijn er bij de regeringsverklaring van de regering-Martens I (3 april 1979) de opvallende afwezigheden van bv. Boel (BSP) die in de voorgaande regering een ministerpost bekleedde, en van Leburton (PS) die gedurende de vorige legislatuur kamervoorzitter was. Het bestaan van een verband tussen de afwezigheid en de installatie van een nieuwe regering kan echter moeilijk sluitend bewezen worden.

De relatie regeringssteun-regeringsduur.

Tot slot van deze studie wordt onderzocht of de regeringsstabiliteit mede afhankelijk is van de omvang van de steun die de regering krijgt bij de stemming over het investituurdebat.

Er laten zich twee onderzoekshypotheses formuleren. De eerste stelt dat de regering stabiel wordt naarmate de omvang van de steun toeneemt. De tweede hypothese formuleert de net omgekeerde stelling: naarmate de omvang van de steun toeneemt daalt de regeringsstabiliteit.

In de eerste hypothese wordt ervan uitgegaan dat de ja-stem van de parlementariër een persoonlijk engagement van deze t.a.v. de regering inhoudt. Hoe groter het aantal wordt dat zich persoonlijk engageert hoe steviger de regering staat. Impliciet wordt aangenomen dat elke parlementariër over een ruime individuele beslissingsbevoegdheid beschikt.

De tweede hypothese gaat ervan uit dat met de omvang van de regering ook de kans op conflict toeneemt. Een groot aantal ja-stemmen betekent doorgaans dat de regering uit een groot aantal coalitiepartners is samengesteld. Met andere woorden, hoe ruimer de steun hoe gemakkelijker de desintegrerende werking van coalitievorming tussen- en/of factievorming binnen de partijen kan spelen. Het Parlement bestaat in deze hypothese niet meer uit individuen maar uit groepen.

Beide hypothesen worden getest door de correlatie te berekenen tussen de duur van de regering en het percentage van het totaal aantal kamerleden of senatoren dat de regering steunt. Voor de Kamer wordt een score bekomen van 0.04 en voor de Senaat een van 0.03. Geen van beide hypothesen wordt bevestigd. Dit betekent dat de regeringsstabiliteit

niet direct afhankelijk is van de steun die een regering in het Parlement voor haar programma verwerft.

De hypothese die een negatief verband vooropstelt tussen de regeringsstabiliteit en omvang van de regeringssteun gaat er impliciet van uit dat er zich binnen deze steunende meerderheid groepsvorming voordoet. Het duidelijkste voorbeeld van de groepsvorming onder de parlementsleden is hun lidmaatschap van een politieke partij. De meeste regeringen bestaan in feite uit een coalitie van partijen. Als hypothese kan dan geformuleerd worden dat de regeringsstabiliteit afneemt naarmate het aantal coalitiepartners toeneemt. Iedere partner wordt als een potentiële bron tot conflict verondersteld.

Worden alle negenentwintig na-oorlogse kabinetten (het cabinet Martens I meegerekend) in rekening gebracht dan bestaat tussen de duur van de regering en het aantal partijen dat van de regering deel uit maakt een correlatie van -0.20 . Op basis van dit cijfer zou er kunnen aangenomen worden dat er geen duidelijke negatieve relatie tussen het aantal regeringspartners en de duur van de regering aanwezig is. De conclusie zou dus kunnen luiden dat de hypothese niet wordt bevestigd.

Vooraleer een definitief besluit te nemen wordt de hypothese nog eens getoetst terwijl abstractie wordt gemaakt van de minderheidsregeringen. Het betreft hier de regeringen Spaak I (13 maart 1946), Eyskens II (23 juni 1958), Tindemans I (25 april 1974) en de regering-Tindemans IV (4 maart 1977). Deze operatie is verantwoord omdat minderheidsregeringen binnen het Belgische politiek bestel eerder uitzonderlijk zijn, terwijl het helemaal niet de bedoeling is van deze kabinetten om lange tijd te regeren. Hoe vlugger een minderheidsregering zichzelf opheft des te beter is ze in haar taak als minderheids kabinet geslaagd. Wensen dergelijke regeringen een volwaardig regeringsprogramma te realiseren dan is de kans groot dat hen het vertrouwen wordt geweigerd bv. bij Spaak I. De regeringen Eyskens II en Tindemans I werden door de oppositie of een aantal leden van de oppositie gedoogd om ze toe te laten onderhandelingen te voeren ter verruiming van de regeringsbasis. De regering-Tindemans IV op haar beurt kon slechts bestaan doordat het Parlement ontbonden werd en verkiezingen werden uitgeschreven.

Worden nu deze vier regeringen weggelaten omwille van hun speciaal karakter dan stijgt de correlatie tot -0.39 . Er lijkt in het geval van de meerderheidsregeringen wel een negatieve relatie te bestaan tussen het aantal regeringspartners en de regeringsstabiliteit. Het is evenwel duidelijk dat het aantal partners niet de enige variabele kan zijn die van invloed is op de regeringsstabiliteit. Inwendige tegenstellingen binnen de partijen spelen eveneens mee zoals blijkt uit het feit dat er drie homo-

gene CVP-regeringen zijn geweest in de periode 1950-1954, dit terwijl de CVP de absolute meerderheid bezat in Kamer en Senaat.

De vraag is nu natuurlijk of de vastgestelde relatie mag veralgemeend worden. Om dit na te gaan wordt de hypothese ook getest op de meerderheidsregeringen tussen de twee wereldoorlogen nl. te beginnen met de regering-Delacroix (21 november 1918) om te eindigen met de regering-Pierlot II (einddatum 3 september 1939). Ook hier wordt een negatieve correlatie van -0.25 waargenomen. Deze score is wel heel wat minder eenduidig dan deze bekomen na de tweede wereldoorlog. De tussenoorlogse periode en de periode na de tweede-wereldoorlog gezamenlijk leveren terug een negatieve correlatie op van -0.35 .

Hetzelfde wordt nu nog eens berekend op basis van alle meerderheidsregeringen vanaf het definitief functioneren van een normaal partijstelsel (nl. vanaf de regering-Rogier, 9 november 1857) tot op heden, met weglating van deze regeringen die de oorlog ingingen en deze die de oorlog uitkwamen. Deze nieuwe berekening geeft een correlatie van -0.48 . De waarde van dit cijfer wordt ontegensprekelijk beïnvloed door de opname in de berekening van de eenpartijregeringen die operationeel waren in de periode voor de invoering van het enkelvoudig stemrecht op proportionele grondslag. Immers het kiesstelsel is meebepalend voor het aantal partijen dat in het Parlement vertegenwoordigd is, alsook voor de verdeling van de zetels tussen die partijen. Het kiesstelsel kan op deze wijze zijn betekenis hebben t.a.v. het feit of er al dan niet coalitieregeringen dienen gevormd te worden. Langs deze weg is het dan ook mede van invloed op de regeringsstabiliteit.

In België is het een constante dat er een min of meer negatieve relatie bestaat tussen het aantal coalitiepartners en de regeringsstabiliteit. Om deze relatie te kunnen veralgemenen tot een algemene wet zou die ook moeten van toepassing zijn op andere landen met hetzelfde kiesstelsel en een gelijkaardige regeringssamenstelling, waarbij soms coalitieregeringen worden gevormd die minstens uit evenveel partners bestaan. Bij wijze van test is deze hypothese voor Nederland getoetst. Voor Nederland kan op de eerste plaats geconstateerd worden dat dit land in de na-oorlogse periode 15 regeringen telt terwijl dit er voor België 29 zijn. Het gemiddeld aantal regeringspartners per regering bedraagt in Nederland 3,67 en in België 2,38. Ondanks de gemiddeld grotere coalities in Nederland is de regeringsstabiliteit veel groter dan hier. Dit neemt niet weg dat binnen deze grotere stabiliteit de stabiliteit zelf toch kan afnemen bij toename van het aantal coalitiepartners. Bij toetsing blijkt dit laatste geenszins het geval te zijn. Integendeel er bestaat een positieve correlatie van 0.59. De hypothese dat de regeringsstabiliteit toeneemt naarmate het aantal regeringspartners groter wordt lijkt hier

eerder van toepassing te zijn. Een algemene wet over de relatie regeringsstabiliteit en uitgebreidheid van de coalitie laat zich bijgevolg niet formuleren. Meteen kan ook voor België geen definitieve uitspraak gedaan worden over het bestaan van een negatieve relatie. Naar alle waarschijnlijkheid wordt de regeringsstabiliteit sterk medebepaald door een aantal factoren die eigen zijn aan elk politiek systeem afzonderlijk, zoals: de wijze van consensusvorming, de inhoud van de elitaire consensus en de wijze waarop de conflictdimensies zich binnen de betrokken samenleving uittekenen. Het uitklaren van de relatie regeringsduur-omvang van de coalitie kan dan ook slechts gebeuren door middel van ver doorgevoerd vergelijkend politologisch onderzoek.

Besluit.

Uit de ontleding van de stemmingen over het investituurdebat blijkt dat de regeringsverklaring voor het Parlement niet zomaar een overbodige fase is in het proces van regeringsvorming. Het belang van de investituur situeert zich in het feit dat de oppositie zich door middel van een openbaar debat, kan uitspreken over de inhoud van het regeringsprogram en de aard van de coalitie.

De houding van de oppositie kan in bepaalde gevallen belangrijk zijn om te kunnen vaststellen of de nieuwe regering wel zal kunnen regeren. Zo heeft de oppositie twee van de 29 na-oorlogse kabinetten de investituur bezorgd en één de investituur geweigerd.

Het als klassiek aanvaarde patroon bij de stemmingen over de regeringsverklaringen in het Parlement, bestaat er in dat de leden van de regeringspartijen de regeringsverklaring goedkeuren en de leden van de oppositie ze afkeuren. Nu blijken slechts weinig regeringen aan dit klassieke patroon te beantwoorden. Daarom is het beter voor het Belgische systeem te gewagen van een algemeen patroon, waarbij de grote meerderheid van de leden van de regeringspartijen de regeringsverklaring goedkeuren en de meerderheid van de leden van de oppositiepartijen ze afkeuren. Van dit algemeen patroon wordt slechts sporadisch afgeweken. Belangrijke afwijkingen komen slechts voor als de regering op geen of op slechts een geringe parlementaire meerderheid kan rekenen. Dan gebeurt het wel eens dat oppositiepartijen de regering steunen ofwel dat ze zich onthouden bij de stemming.

Afwijkend stemgedrag in deze zin dat het parlamentslid een ander standpunt inneemt dan het partijstandpunt, is geen massaal verschijnsel. Daar wordt binnen de partijen door de fractieleider of door de « whip » wel voor gezorgd. Het afwezig blijven bij de stemming komt daaren-

tegen wel frequenter voor. Dit is meer het geval voor de Senaat dan voor de Kamer.

Afwijkend stemgedrag valt vooral te noteren bij de regeringspartijen, minder bij de oppositie. Afwijkend stemgedrag bij deze laatste, hoe weinig het ook voorkomt, heeft nochtans reeds eenmaal een regering n.l. de regering-Eyskens II, de investituur bezorgd. Dit is wel belangrijk aangezien nog geen enkel nieuwgevormd cabinet ontslag heeft moeten nemen omwille van dissident stemgedrag in eigen rangen. Wanneer de partijen die van de toekomstige regering deel uitmaken, de meerderheid van de parlementsleden vertegenwoordigen, is de kans gering dat die regering niet de investituur zou krijgen.

Van een echte evolutie in het afwijkend stemgedrag kan moeilijk gesproken worden. Indien het toch moet dan komt afwijkend stemgedrag vooral voor bij de kabinetten van onmiddellijk na de oorlog en bij deze sinds de schoolstrijd tot op heden. Dat de afwijkingen van het partijstandpunt hier het talrijkst zijn houdt verband met de vaststelling dat de cohesie binnen de regeringspartijen afneemt naarmate de parlementaire basis breder wordt. In de periodes waarin het afwijkend stemgedrag het meest verspreid is hebben de regeringen juist een brede parlementaire basis. Dissident stemgedrag komt met andere woorden het meest voor als de parlementaire basis van de coalitie daartoe de nodige ruimte biedt. Nu blijkt dat vooral in tijden van polarisatie (de koningskwestie en de schoolstrijd) de nodige ruimte daartoe niet aanwezig was.

Afwijkend stemgedrag komt relatief gezien het meest voor bij deze parlementariërs die hun positie gedeeltelijk te danken hebben aan de uitspraak van het electoraat. De houding die zijn territoriaal- of sociaal localiseerbaar electoraat aanneemt t.o.v. de inhoud van het regeringsprogramma bepaalt mee de houding van de betrokken parlementariër bij de stemming over de regeringsverklaring. Dit betekent dat het afwijkend stemgedrag, in de beperkte vorm waarin het voorkomt, functioneel is voor de betrokken partijen. De band tussen het ontevreden gedeelte van het kiezerskorps en de partij wordt niet verbroken doordat de verkozenen van die basis binnen de partij optreden als vertolkers van hun standpunt, dit terwijl de partij in haar geheel toch niet hoeft af te zien van regeringsdeelname. De motivering voor het uitbrengen van een afwijkende stem staat bijgevolg veelal in verband met datgene wat leeft bij de kiezers en waarop de positie van het parlements lid steunt. Dit is bijvoorbeeld meestal zo bij deze onthoudingen of tegenstemmen die voortvloeien uit de spanningen tussen de gemeenschappen, evenals bij het afwijkend gedrag dat gemotiveerd wordt door de grieven van een bepaalde sociale categorie bv. de landbouwers of de middenstand.

Tenslotte is vastgesteld dat er geen relatie bestaat tussen de omvang van de steun die een regering bij haar investituur ontvangt en de periode die de regering aan de macht blijft. In België lijkt de regeringsduur eerder medebepaald te worden door het aantal partijen waaruit een regering is samengesteld. Dit blijkt echter geen vaststelling te zijn die mag veralgemeend worden naar vergelijkbare politieke systemen. De relatie regeringsduur-regeringssamenstelling wordt naar alle waarschijnlijkheid vooral bepaald door factoren die eigen zijn aan elk politiek systeem afzonderlijk.

Summary: The vote of confidence at cabinets' investitures in Belgian Parliament.

In this article an analysis is made of the voting behaviour of Members of Parliament and political parties after the parliamentary debate on the investiture of a new cabinet.

The voting behaviour does differ from the classical coalition-opposition voting pattern. Indeed the emerging general pattern shows that a majority of the members of the coalition parties — but by no means all of them — approve the governments' declaration and that a majority of the members of the opposition rejects it.

Deviant voting behaviour after this parliamentary debate is not a general phenomenon and mostly only some majority members vote contrary to their whip's instructions. This dissident stand is taken mainly when cabinets can rely on a broad parliamentary majority. This deviant voting seems to be positively correlated to the size of the coalition.

The directly elected Members of Parliament most easily vote in an unorthodox manner. The individual Members of Parliament motivate their deviant vote referring to the opinion of their electorate.

